

Jugoslavenska narodna armija u agresiji na Republiku Hrvatsku 1990.-1992. godine

DAVOR MARIJAN

Ministarstvo obrane, Zagreb, Republika Hrvatska

U radu je obrađena uloga Jugoslavenske narodne armije u ratu protiv Hrvatske 1990.-1992. Autor upozorava da je JNA od kraja osamdesetih godina bila aktivni sudionik velikosrpske histerije koja je zahvatila Jugoslaviju nakon Titove smrti. Prati se njezina uloga od demokratskih promjena u Hrvatskoj 1990. do povlačenja u proljeće 1992., nakon što je tek dijelom uspjela izvršiti zadaće koju je pred nju stavila velikosrpska politika.

Nakon smrti Josipa Broza Tita 1980. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija ušla je u krizne osamdesete godine. Njih su obilježili kosovski događaji 1981. i 1989., dugotrajna ekonomska kriza i rast velikosrpskog nacionalizma usmjeren protiv federalne države koja je bila zamišljena i prihvaćena Ustavom iz 1974. godine. Uključivanje Jugoslavenske narodne armije, pokazalo je da su velikosrpske ideje duboko zahvatile i tu instituciju u kojoj su Srbi bili najbrojniji¹, a koja je godinama stvarala sliku o sebi kao posljednjem branitelju Titove ostavštine.² Jugoslavija u malom, kako je JNA bila predstavljena u javnosti, do početka deve-

*Svi navedeni dokumenti, ako to nije naglašeno, nalaze se u posjedu Ministarstva obrane Republike Hrvatske.

¹ Konstantna značajka Jugoslavenske narodne armije tijekom cijelog njezina postojanja jest neravnomjerna nacionalna struktura zapovjednog dijela osobito generalskoga i višega oficirskog kadra. Pred rat je Hrvata u postocima bilo 12,6% što je u odnosu na brojnu zastupljenost u SFRJ bio nedostatak od -53, Slovenaca je bilo 2,8% s nedostatkom od -66, Muslimana je bilo 2,4% s nedostatkom od -78, dok je Albanaca bilo 0,6% s nedostatkom od -66. S druge strane zastupljenost Srba od 63,2% u oficirskoj populaciji bio je višak od +51, Crnogoraca je bilo 6,2% s viškom od +148, a Jugoslavena je bilo 3,6% s viškom od +45. Davor DOMAZET, "How Aggression Against Croatia and Bosnia-Herzegovina Was Prepared or the Transformation of the JNA into a Serbian Imperial Force", *Croatian International Relations Review*, Vol. V, No. 14, 1999., 2.-3.; Teodor GERŠEK, "Kdo drži v rokah jugoslavensko armado", *Revija Obramba* (Ljubljana), br. 4, 1991., 56.-61.

² Veljko KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, Beograd 1993., 5., drži Ustav SFRJ iz 1974. godine početkom pretvaranja JNA u vojsku bez svoje države.

desetih pretvorila se u Srbiju u malom. Vojska koja je i sama bila “krupan politički faktor” i čuvar socijalističke zemlje³, nije mogla ostati miran promatrač političkih promjena u SFRJ.⁴

JNA je uz Teritorijalnu obranu (dalje TO) činila jedinstvene Oružane snage SFRJ.⁵ Ona je bila operativna, dobro naoružana federalna komponenta, dok je TO bila republička, slabije naoružana i slabije pokretljivosti, predviđena da bude svenazočni oslonac JNA.⁶ U međusobnom odnosu JNA i TO su bile potpuno ravnopravne, a u ratnim prilikama su se trebale nadopunjavati po koncepciji općenarodnoga oružanog otpora. Kao i u slučaju JNA za čiju je uporabu bilo nadležno Predsjedništvo SFRJ, isti je slučaj bio i s TO, koja je u miru bila u nadležnosti republičkih i pokrajinskih vodstava, koja su nakon Titove smrti dodatno pojačali svoj utjecaj.⁷ Takva ravnopravna organizacija dvije komponente oružanih snaga, temelj je imala u Ustavu iz 1974. godine. To je bila jedna od mjera kojom je spriječavana centralizacija Jugoslavije, odnosno postizanje premoći najbrojnijeg naroda nad ostalima preko jedne od federalnih institucija.

Sredinom osamdesetih potaknut je novi preustroj JNA po planu “Jedinstvo”. Na razini kopnene vojske ukinute su dotadašnje armije, kojih je bilo šest, i jedan samostalni korpus, čija su područja s iznimkom Hrvatske i Srbije, bila približno istovjetna republičkim i zamijenjena s vojištima, odnosno vojnim oblastima korpusnog sastava.⁸ Prelasku na taj plan prethodila su dugotrajna uvjeravanja raznih saveznih organa od vojnog vrha da stvaranje zapovjedništava vojišta, pod koje se spajaju dvije ili tri republike, ne uzima prava i obveze republika i pokrajina u obrani

³ Komanda 944. Pozadinske baze, Pov. br. 159-65, 7. XII. 1989., Komandi 2. tehničkog skladišta, Izvod izvornih Titovih stavova o mjestu i ulozi JNA i oružanih snaga u našem sistemu.

⁴ Izniman status koji je imala JA, odnosno od 1951. godine JNA, ima polazište u 2. svjetskom ratu. Njezin zapovjednik Josip Broz Tito bio je ujedno i prvi političar, odnosno stranački vođa. Nakon rata “izuzetnost JNA, prvotno nastala po meri specijalnih veza sa Vodom, stalno je nadopunjavana prisvajanjem novih područja ekskluziviteta. Revolucionarnom pedigreu pridodata je uloga čuvara čistote ideje socijalizma, ali i njegovih tekovina. Monopol nad odbranom zemlje od spoljne agresije vremenom je proširen, ali i preusmeren na unutrašnju odbranu partijskih (ideoloških) vrednosti i ciljeva poretka”. Miroslav HADŽIĆ, “Armijaska upotreba trauma”, *Srpska strana rata*, Trauma i katarza u istorijskom pamćenju, priredio Nebojša Popov, Beograd 1996., 562.

⁵ JNA je bila “zajednička oružana sila ... svih naroda i narodnosti” i “udarni dio jedinstvenih oružanih snaga”, dok je “Teritorijalna obrana (TO) najširi ... oblik organiziranja radnih ljudi i građana za oružanu borbu i obavljanje određenih zadataka društvene samozaštite, i najširi oblik organiziranja za pružanje oružanog općenarodnog otpora”. *Strategija općenarodne obrane i društvene samozaštite SFRJ*, Savezni sekretarijat za narodnu obranu (dalje SSNO), Beograd, 1987., 54.-56.

⁶ *Strategija oružane borbe*, SSNO, Beograd 1983., 69, 109.-110.

⁷ Branko MAMULA, *Slučaj Jugoslavija*, Podgorica 2000., 49., 55.

⁸ Uz tri kopnena zapovjedništva vojnih oblasti u istom je rangu bilo Zapovjedništvo Ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane, kao i Zapovjedništvo Vojnopomorske oblasti.

zemlje te da se stvara mogućnost JNA za centralizaciju poslova u ratu i miru. Prijedlog je prošao iako je to pitanje ponovno pokretano, a političko vodstvo Slovenije na početku 1988. tražilo je i reviziju odluke, jer je pravovremeno shvatilo da se JNA bez obzira na sva uvjerenja doista kreće prema unitarizmu. Odlukom Predsjedništva SFRJ republički i pokrajinski štabovi TO su u ratu podređeni zapovjedništvima vojišta, a postrojbe TO zapovjedništvima korpusa. Stajalište predstavnika JNA o tom pitanju bilo je da je tako "izbjegnuta dvojnost u strategijskom, operativnom i taktičkom komandovanju".⁹

U Zagrebu je 25. prosinca 1988. počelo s radom Zapovjedništvo 5. vojne oblasti u miru, odnosno Zapovjedništvo Sjeverozapadnog vojišta u ratu.¹⁰ Po novoj podjeli Sjeverozapadno vojište je nastalo spajanjem 5. i 9. armije pa je obuhvaćalo Sloveniju, sjeverozapadnu Hrvatsku, dio Istre s Gorskim kotarom, Liku, Kordun i Banovinu. U 1988. godini na tom su području ustrojena četiri korpusa. U Sloveniji su bila dva, 14. sa sjedištem u Ljubljani i 31. u Mariboru. Sjeverni dio Istre i Hrvatskog primorja bilo je područje 13. korpusa sa sjedištem u Rijeci. Sjeverozapadna Hrvatska bila je područje 32. korpusa sa sjedištem u Varaždinu.¹¹ Veći dio Korduna bio je područje 6. proleterske pješačke divizije sa sjedištem u Karlovcu, a Zagreb je s okolicom činio posebnu Komandu obrane grada Zagreba.¹² Zrakoplovnu potporu 5. vojnoj oblasti davao je 5. korpus Ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane sa sjedištem u Zagrebu.¹³ Ostali, veći dio teritorija Hrvatske bio je podijeljen između 1. vojne oblasti i Vojnopomorske oblasti. Prva vojna oblast sa sjedištem u Beogradu imala je u nadležnosti Slavoniju, preko 17. korpusa koji je imao sjedište u Tuzli. Vojnopomorska oblast sa sjedištem u Splitu uglavnom je zadržala postojeću organizaciju, flotu i tri vojnopomorska sektora, dok je novina bilo osnivanje 9. korpusa. Vojnopomorska oblast je bila nadležna za jadransku obalu i dio sjeverne Dalmacije. Sjeverna Dalmacija činila je zonu 9. korpusa sa sjedištem u Kninu, 5. vojnopomorski sektor sa sjedištem u Puli bio je nadležan za sjeverni dio jadranske obale, 8. sa sjedištem u Šibeniku za srednji i 9. sa sjedištem u Kumboru u Boki Kotorskoj za južni dio jadranske obale.¹⁴

⁹ "Savezni sekretarijat za narodnu odbranu I", *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985*, knjiga 7/I, Beograd 1990., 375.-376.; Branko MAMULA, *Slučaj Jugoslavija*, 59.-68.

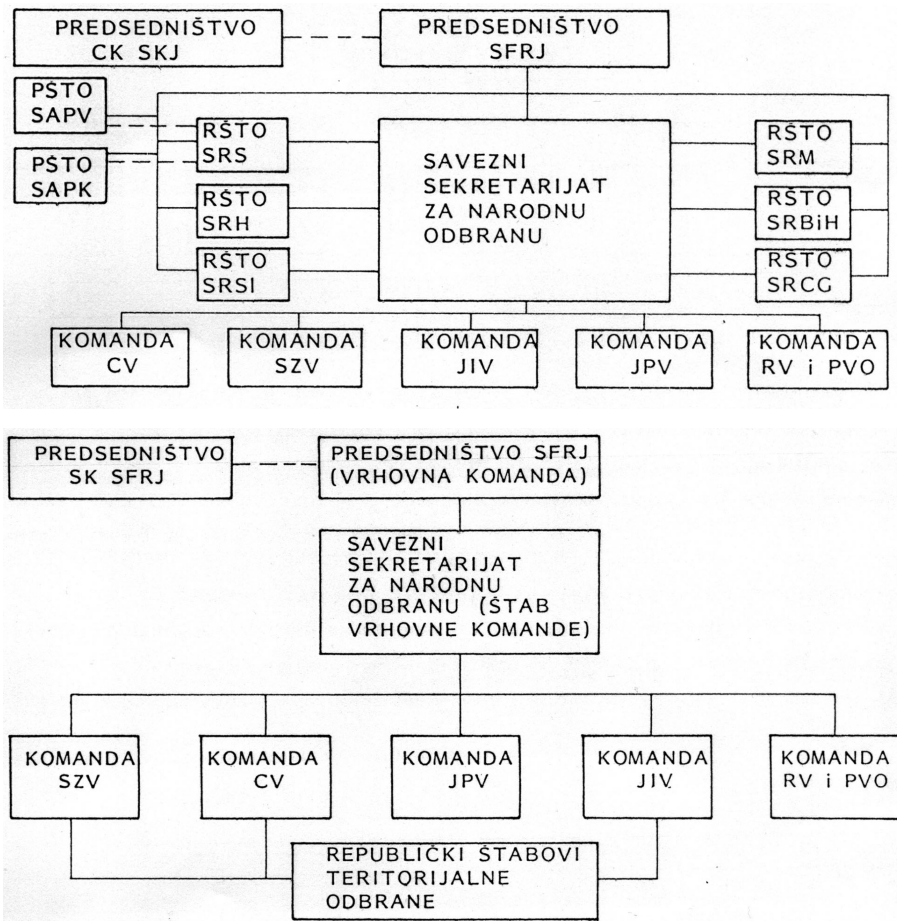
¹⁰ SSNO, Generalštab JNA, I. Uprava, DT. br. 374-184/87, 10. XI. 1988., Komandi 5. armije, Naredba,;

¹¹ Komanda 5. armije, DT br. 7-1, 23. I. 1989., Izvještaj o borbenoj gotovosti za 1988. godinu.

¹² "Pregled zona odgovornosti", radni zemljovid Komande 5. VO. Zemljovid je načinjen na osnovi naredbe Komande 5. VO, DT. br. 24-1 od 13. XII. 1988.

¹³ SSNO, Generalštab JNA, I. Uprava, DT. br. 68-1, 16. XII. 1986., Komandi 5. armije, Naredba.; SSNO, GŠ OS SFRJ, I Uprava, SP. br. 532-1, 14. III. 1989., Komandi 5. VO, "Dogradnja i razvoj rukovođenja i komandovanja u oružanim snagama".

¹⁴ "Ratna mornarica", *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985*, Beograd 1988.; Gojko UZELAC, "Problemi oružane borbe na JPV i dugoročno opremanje jedinica KoV JNA u VPO sredstvima NVO, *Problemi oružane borbe na JPV u početnom i narednom periodu*

Shema 1 i Shema 2 - Grafički prikaz sustava vođenja i zapovijedanja OS SFRJ u miru i ratu (interna studija GŠ OS SFRJ od 14. ožujka 1989. "Dogradnja i razvoj rukovođenja i komandovanja u oružanim snagama", str. 4. i 5.)

Pobjeda Hrvatske demokratske zajednice (dalje HDZ) na prvim slobodnim izborima u travnju 1990. u Hrvatskoj, bio je znak za miješanja savezne oružane sile u hrvatski put prema suverenosti. Samo nekoliko dana prije nego što je HDZ preuzeo vlast u Hrvatskoj, JNA je 23. svibnja 1990. oduzela oružje Teritorijalne obrane Socijalističke Republike Hrvatske i pohranila ga u svoja skladišta.¹⁵ Izvršeno je to na osnovi naredbe načelnika Generalštaba Oružanih snaga SFRJ od 14. svibnja 1990.

rata, radovi sa seminara, SSNO, GŠ JNA, 1987., 263.; SSNO, GŠ OS SFRJ, I Uprava, SP. br. 532-1, 14. III. 1989., Komandi 5. VO, "Dogradnja i razvoj rukovođenja i komandovanja u oružanim snagama".

¹⁵ *Kronologija rata, Agresija na Hrvatsku u Bosnu i Hercegovinu*, Hrvatski informativni centar, Zagreb 1998., 23.

“radi sigurnog smještaja i čuvanja naoružanja i municije Teritorijalne odbrane”.¹⁶ Oduzimanje oružja bilo suprotno službenom konceptu općenarodne obrane i odnosu prema TO kao ravnopravnoj komponenti oružanih snaga i izvršeno je bez odobrenja Predsjedništva SFRJ.¹⁷ General armije Kadrijević postupak je pravdao tvrdnjom da je oružje isključivo u nadležnosti vojske, a ne Republika, koje na to nemaju pravo. Umirivao ih je da postoji mogućnost da se oružje vrati, ako Republike osiguraju “dobre uslove zaštite”.¹⁸

Oduzimanje oružja teritorijalne obrane pratile su organizacijsko-ustrojbene promjene u 1. i 5. vojnoj oblasti i Vojnopomorskoj oblasti. U 1. vojnoj oblasti 10. motorizirana brigada u Mostaru prevedena je iz “B” u “A” klasifikaciju, u kojem je najznačajniji čin bila ugradnja oklopnog i mehaniziranog bataljuna u njezin sastav po “A” klasifikaciji.¹⁹ U Banjaluci je 329. oklopna brigada preformirana također iz “B” u “A” klasifikaciju i dijelom locirana u Derventu. U Kninskom korpusu, 221. motorizirana brigada dijelom je preformirana u “A” klasifikaciju s tim da je u njezin sastav ugrađen oklopni i mehanizirani bataljun. Oklopni bataljun smješten je u Benkovcu, a mehanizirani u Kninu. Kao u slučaju 10. motorizirane brigade radilo se o iznimnom ustroju za takav tip brigada.²⁰

No, najveće su promjene bile u 5. vojnoj oblasti. Dokinuta je 6. proleterska pješачka divizija, kao i Komanda obrane grada Zagreba krajem lipnja 1990. Šire područje Zagreba s Kordunom i Banovinom ušlo je u sastav novoustrojenog 10. korpusa. Ustrojavanje 10. korpusa sa sjedištem u Zagrebu bilo je “izvan redovnih aktivnosti u organizacijsko-formacijskim promjenama po planu “JEDINSTVO-2 i 3”. Novoustrojenom korpusu pridodane su iz sastava 32. korpusa 140. motorizirana brigada “B” i 31. mehanizirana brigada “R” i od njih je ustrojena 140. mehanizirana brigada “A” klasifikacije. Iz “B” u “A” klasifikaciju prevedena je i 4. oklopna brigada locirana u Jastrebarskom i Karlovcu te podređena zapo-

¹⁶ SSNO, GŠ OS SFRJ, Str. pov. br. 19-1, 14. V. 1990., Komandi 5. vojne oblasti, Naredba.

¹⁷ Predsjednik Predsjedništva SFRJ Borisav Jović zapisat će u povodu toga u svoj dnevnik: “Praktično smo ih razoružali. Formalno, ovo je uradio načelnik Generalštaba, ali faktički po našem nalogu. Slovenci i Hrvati su oštro reagovali, ali nemaju kud. .. Nećemo dozvoliti da oružje Teritorijalne odbrane zlouporabe u eventualnim sukobima ili za nasilno otepljenje”. Borisav JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ*, Beograd 1996., 146.

¹⁸ B. JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ*, 146.-147.

¹⁹ Postrojbe “A” klasifikacije imale su od 60 do 100%, “B” od 15 do 60% i “R” do 15% popunjenosti po ratnom ustroju postrojbi. Postrojbe “A” klasifikacije su imale kadrovsku osnovu od vojnika na redovnom služenju vojnog roka. Po jugoslavenskoj doktrini takve su postrojbe vrlo brzo postizale ratnu formaciju i bile spremne za vrlo brzu uporabu. U okolnostima kakve su vladale u Hrvatskoj 1990.-1991. do izbijanja otvorenog sukoba, postrojbe tog tipa su mogle izvršavati zadaće koje im je postavljao Savezni sekretar za narodnu obranu.

²⁰ SSNO, GŠ OS SFRJ, I Uprava, Br. 1487-171/89, 15. V. 1990., Komandi 5. vojne oblasti, Naredba.

vjedništvu 10. korpusa. Stvaranjem 10. korpusa razdijeljena je JNA od Teritorijalne obrane grada Zagreba. U 32. korpusu, 265. mehanizirana brigada iz Bjelovara i Koprivnice prevedena je iz "B" u "A" klasifikaciju. U 13. korpusu 13. proleterska motorizirana brigada u Ilirskoj Bistrici i Rijeci je prevedena iz "B" u "A" klasifikaciju. Promjene su bile i u Sloveniji, gdje je u 14. korpusu 1. oklopna brigada u Vrhniki također prevedena iz "B" u "A" klasifikaciju. S tim je promjenama u preustrojenim postrojbama znatno pojačana vatrena i udarna moć, a povećana im je pokretljivost izvan prometnica. Iz "B" u "A" klasifikaciju prevedene su i podstožerne postrojbe Zapovjedništva 5. vojne oblasti, 580. mješovita artiljerijska brigada u Karlovcu i 288. mješovita protuoklopna artiljerijska brigada u Virovitici i Križevcima.²¹ Daljnji slijed događaja pokazao je da je većina ovih postrojbi do izbijanja otvorenog sukoba u ljeto 1991. djelovala na stvaranju onog što je promidžba JNA zvala "tampon zonom", dok je stvarno bilo riječ o sprječavanju rada legalnih tijela Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske.

S preklasifikacijom u "A" postrojbe u 5. vojnoj oblasti vojni je vrh pokušao prevladati ovisnosti o ljudstvu na područjima gdje su Hrvati bili većina, oslanjajući se na novake iz drugih dijelova Jugoslavije. Inzistiranje na oklopnim i mehaniziranim sastavima sasvim je logično jer su bile opremljene sredstvima ratne tehnike koja su u pogledu rukovanja bila zahtjevna, a u borbenom pogledu najdjelotvornija. Oslonac na takve postrojbe bio je u skladu s povoljnim učincima koje su imali na Kosovu početkom i krajem osamdesetih.²²

Pobuna hrvatskih Srba u ljeto 1990. otvorila je krizu u Republici Hrvatskoj. Policijska postaja Knin 3. srpnja 1990. odbila je poslušnost Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Hrvatske.²³ U okolici Knina 17. kolovoza zapriječili su prometnice naoružani civili srpske nacionalnosti. Pokušaj specijalne postrojbe Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske da intervencijom u Kninu pobunu uguši u njezinom začetku spriječila je JNA, koja se odmah prvog dana izlaska naoružanih lokalnih Srba na cestu stavila na njihovu stranu. Savezni Sekretarijat za narodnu obranu SFRJ priopćuje da je razlog interveniranja Ratnog zrakoplovstva bio let hrvatskih helikoptera mimo najave i odobrenog koridora.²⁴ Taj atak na suverenitet Republike Hrvatske dobio je snažnu potporu od Srba u Bosanskoj krajini i Srbiji na mitinzima uz pozivanje na oružje.²⁵ Od-

²¹ SSNO, GŠ OS SFRJ, I Uprava, Br. 1487-171/89, 15. V. 1990., Komandi 5. vojne oblasti, Naredba.; Komanda 5. vojne oblasti, DT Br. 2-14, 24. I. 1991., Izvještaj o realizaciji zadataka iz plana "JEDINSTVO-2 i 3", u 1990. godini.

²² O svrsi promjena govori u svojim sjećanjima tadašnji predsjednik Predsjedništva SFRJ Borisav Jović navodeći da mu je 8. lipnja 1990. ministar obrane general Veljko Kadrijević rekao "da su doneli odluku o formiranju posebnih motorizovanih korpusa u regionima Zagreba, Knina, Banjaluke i Hercegovine, koji će biti sposobni, po potrebi, da budu u funkciji kao na Kosovu". B. JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ*, 152.

²³ "Dan bezbednosti", *Vojska Krajine* (Knin), list Srpske Vojske Krajine, srpanj 1995., 18.

mah zatim 18. kolovoza 1990. pobunjeni Srbi napali su policijske postaje u Donjem Lapcu, Titovoj Korenici, Gračacu, Obrovcu i Benkovcu. Nakon toga je slijedio pokušaj prenošenja nemira i destabilizacije ustavnog poretka na područje Petrinje, na miješanom području gdje su Hrvati bili većinski narod, ali je je bilo na rubu područja s većinskim srpskim stanovništvom. U napadu na policijsku postaju u Petrinji kao i susjednoj Glini, Dvoru na Uni i Obrovcu u sjevernoj Dalmaciji lokalni Srbi su ote- li 200 pušaka i kratkih strojica, 150 pištolja, 23 strojopuške i oko 110 000 komada streljiva za ta oružja.²⁶ Povoljan razmještaj 9. korpusa u Kninskoj krajini omogućio je pobunjenim Srbima da na miru rade na ustroju svojih oružanih sastava i šire pobunu na druge dijelove Republi- ke Hrvatske. U takvom, neravnopravnom odnosu snaga, hrvatsko vr- hovništvo se nije usudilo ući u izravnu konfrontaciju s JNA. Količina naoružanja kojim je ono raspolagalo nije davala nikakvu šansu u sukobu s dobro naoružanom federalnom vojskom. Do smirivanja stanja u dijelu države moralo se doći posrednim putem. Razoružanim organima vlasti Republike Hrvatske ostalo je samo da na sve moguće načine dođu do oružja kao preduvjeta za saniranje pobune, koja je uz politički bila i veli- ki gospodarski udar na mladu hrvatsku državu.

Osim osnivanja generalske stranke Saveza komunista - Pokreta za Ju- goslaviju, kraj 1990. godine, kada je u pitanju djelovanje saveznih oruža- nih snaga, obilježiti će još dva događaja. Prvi je poznata izjava saveznog sekretara za obranu Kadijevića u intervjuu za zagrebački tjednik *Danas* da je; "Teritorijalna odbrana, takva kakva je stvorena krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina, objektivno .. velika podvala" koja se nakon sloma političkog koncepta u kojem je izgrađivana pokazala "kao baza i okosnica republičkih armija".²⁷ Kadijevićev intervju bio je nedvos- mislena poruka i prijetnja Hrvatskoj i Sloveniji, republikama koje su nu- dile konfederalni model mirnog preustroja Jugoslavije. Bio je također izravan napad na Titovu ostavštinu, onu istu čijim se čuvarom JNA pred- stavljala u javnosti. Drugi događaj bilo je osnivanje Štaba Vrhovne ko- mande, tijela koji se po shemi vođenja i zapovijedanja Oružanih snaga SFRJ javljao samo u ratu.²⁸

²⁴ "Armija ima zadatak da spreči bratoubilački rat", *Narodna armija* (Beograd), 23. VIII. 1990., 5.; Dvije godine kasnije Vlada pobunjenih hrvatskih Srba donijela je odluku kojom se "Utvrđuje ... da je rat na području Republike Srpske Krajine počeo dana" 17. kolovoza 1990. godine. Republika Srpska Krajina, Vlada, br. 04-3-270/92, 28. VII. 1992., Odluka.

²⁵ B. JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ*, 178.-179.

²⁶ "Vojska je prigrlila narod", "Otuđeno oružje", *Narodna armija*, 11. X. 1990., 4.-5., 15.

²⁷ "Biće razoružane sve oružane formacije uspostavljene izvan jedinstvenih i ustavom SFRJ definisanih oružanih snaga", *Narodna armija*, 6. XII. 1990., 5.-9. Intervju je pre- neseno iz tjednika *Danas*.

²⁸ Anton TUS, "Rat u Sloveniji i Hrvatskoj do Sarajevskog primirja", *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995.*, Zagreb-Sarajevo, 1999., 68.; SSNO, GŠ OS SFRJ, I uprava, SP. br. 532-1, 14. III. 1989., "Dogradnja i razvoj rukovođenja i komandovanja u oružanim snagama".; *Strategija općenarodne obrane i društvene samozaštite SFRJ*, 82.

GODINA XLVI • BROJ 2682 • CENA 10 DIN. • 6. XII 1990.

NARODNA ARMIJA

YU ISSN 0027-2908

Savezni sekretar za narodnu odbranu
general armije Veljko Kadijević:

**BICE
RAZORUŽANE
SVE ORUŽANE
FORMACIJE
USPOSTAVLJENE
IZVAN
JEDINSTVENIH
I USTAVOM SFRJ
DEFINISANIH
ORUŽANIH
SNAGA**

Kadijevićev interviuev dan zagrebačkom tjedniku Danas prenio je početkom prosinca 1990. i vojni list Narodna armija

Nakon što je savezno Ministarstvo obrane 11. prosinca 1990. dostavilo Predsjedništvu SFRJ informaciju o neovlaštenom ustrojavanju oružanih paravojnih jedinica²⁹, Predsjedništvo je 9. siječnja donijelo odluku o dokidanju naoružanih paravojnih sastava.³⁰ Upravo se na toj odluci vidjelo koliko su nepremostive razlike u tom pogledu. Za hrvatsku vladu paravojni sastavi su bili u Krajini, dok je JNA paravojnim držala legalno organizirane postrojbe u sastavu hrvatskog Ministarstva unutarnjih poslova. Nakon neuspjeha u razoružanju, JNA je krajem siječnja 1991. počela snažnu medijsku kampanju protiv Hrvatske. Nekoliko hrvatskih građana je uhićeno, a protiv hrvatskog ministra obrane generala Martina Špegelja, Vojni sud u Zagrebu podignuo je i optužnicu. Vojno glasilo *Narodna armija* dva je broja pod nazivom "Istina o naoružavanju terorističkih formacija HDZ u Hrvatskoj" u potpunosti posvetila ovom problemu potpuno ga iskrivljujući i zanemarujući intenzivno naoružavanje pobunjenih hrvatskih Srba.³¹ Oni su u međuvremenu predvođeni članovima Srpske demokratske stranke ustrojavali svoje oružane sastave za što su uspjeli angažirati i umirovljene časnike, što nije promaklo organima sigurnosti JNA.³²

Napeto stanje u Hrvatskoj zaoštreno je 1. ožujka 1991. napadom pobunjenih Srba na Policijsku postaju u Pakracu i razoružavanjem policajaca hrvatske nacionalnosti. Intervencijom specijalne postrojbe Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, pobuna je dan kasnije slomljena. Bez zasjedanja Predsjedništva SFRJ, predsjednik Predsjedništva Borislav Jović dao je nalog da se JNA angažira. U Pakrac su upućene postrojbe iz Bjelovara, Virovitice i Zagreba, a zapovjedništvo 32. korpusa postavlja u gradu i svoje izmješteno zapovjedno mjesto.³³ Vojno glasilo *Narodna armija* u reportaži napravljenoj nekoliko dana kasnije usput će spomenuti "zauzimanje milicijske stanice i uvođenje nove policijske uprave" jasno dajući do znanja da taj čin pobune drže legitimnim pravom srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj. Načelnik Štaba 5. vojne oblasti, general potpukovnik Dobrašin Praščević u Pakracu je izjavio da su došli spriječiti "međunacionalni obračun, delujući preventivno: narodu da pokažemo i uverimo ga kako neće biti prepušten na milost i nemi-

²⁹ V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, 111.

³⁰ Predsjedništvo SFRJ, N. br. 3, 9. I. 1991., Naredba.

³¹ "Istina o naoružavanju terorističkih formacija HDZ u Hrvatskoj", *Narodna armija*, specijalno izdanje, 26. I. 1991.; "Istina o naoružavanju terorističkih formacija HDZ u Hrvatskoj (2)", *Narodna armija*, 28. II. 1991.

³² Komanda 5. korpusa RV i PVO, Organ bezbednosti, SP. Br. 40-541, 10. XII. 1990., Odeljenju bezbednosti KRV i PVO, Zapažanja o stanju na terenu Zadra i Knina.; Komanda 5. korpusa RV i PVO, Organ bezbednosti, SP. Br. 40-612 od 25. XII. 1990., Hitna informacija.; Komanda 5. korpusa RV i PVO, Organ bezbednosti, SP. Br. 20-376 od 27. III. 1991., Odeljenju bezbednosti KRV i PVO, OA "Štit", Zapažanja o aktivnosti SDS-a na terenu Zemunik.

³³ "Narod zaštićen od nasilja", *Narodna armija*, 7. III. 1991., 4.; B. JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ*, 281.-282.

lost specijalcima, a njima da ‘na licu mesta’ sagledaju našu rešenost da ne dozvolimo divljanje i krvoproliće’.³⁴

Događaji u Pakracu bili su povod da Štab Vrhovne komande na sjednici Predsjedništva SFRJ održanoj od 12. do 15. ožujka 1991. zatraži uvođenje izvanrednog stanja u zemlji i suspenziju svih “normativnih akta koja su u suprotnosti sa ustavom SFRJ i saveznim zakonima”. Predsjedništvo SFRJ s omjerom glasova 4:4 nije prihvatilo taj prijedlog. Za je bila Crna Gora i Srbija s autonomnim pokrajinama Vojvodinom i Kosovom.³⁵ Videći izvorište svih problema u višestranačju na kojem su pobijedile nekomunističke stranke u Hrvatskoj i Sloveniji, vojni je vrh u ulozi produžene ruke Srbije rješenje vidio samo u povratku na staro.³⁶ Bio je to korak dalje na putu kojim se JNA udaljavala od svoje Ustavom proklamirane obveze, i korak bliže pretvaranju u oružanu silu srpskog naroda, u Srbiji i izvan nje. Takvo stajalište o bliskoj budućnosti povukao je za sobom angažman JNA na naoružanju i obuci pobunjenih Srba u Hrvatskoj.³⁷ Pomoćnik za sigurnost zapovjednika 10. korpusa od kraja travnja do početka srpnja 1991. organizirao je izvlačenje većih količina oružja, oruđa i streljiva iz vojnih skladišta u Lici za potrebe Srpske demokratske stranke.³⁸

Do novoga krupnog incidenta dolazi krajem ožujka kada paramilicijske skupine Srba postavljaju barikadu u Plitvicama na prometnici Slunj-Titova Korenica. Specijalna postrojba hrvatske policije uspješno intervenira, a njezino dalje djelovanje spriječit će dolazak oklopnih postrojbi JNA iz 1. i 5. vojne oblasti koji postavljaju “tampon zonu” između sukobljenih strana.³⁹ Da je stvarna zadaća “tampon zona” sprječavanje uspostave “izabrane vlasti i ustavnog poredka republike Hrvatske” nedvojbeno govori plan za izvanredne prilike “Radan”. Početkom travnja 9. korpus JNA je dobio zadaću da “u sadejstvu” s 8. vojnopomorskim sektorom i 5. vojnom oblasti spriječi “prodor snaga MUP-a na pravcima

³⁴ “Narod zaštićen od nasilja”, *Narodna armija*, 7. III. 1991., 4.; Način na koji je postupila JNA u Pakracu bio je “formula” postupanja nekoliko sljedećih mjeseci i njezina redovita zadaća. U svom tisku i javnim istupima taj pristup, kojim su onemogućavali rad tijela sigurnosti Republike Hrvatske, imenovali su stvaranjem “tampon zona”. Te su zone bile ništa drugo nego održanje postojećeg stanja.

³⁵ V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, 113.; B. JOVIĆ, *Posljedni dani SFRJ*, 286.-295.

³⁶ Nakon te sjednice u kojoj velikosrpska opcija nije legalno uspjela preuzeti vlast u zemlji, JNA se priklonila opciji koja je značila, kako to priznaje osobno general Kadijević “zaštitu i odbranu srpskog naroda van Srbije i prikupljanje JNA u granice buduće Jugoslavije”. V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, 113.-114.

³⁷ Komanda 18. korpusa, Pov. br. 7-397/8, 26. VIII. 1994., GŠ SVK, Prijedlog za izvanredno promaknuće Vujić Matije Marka.

³⁸ Srpska Vojska Krajine, Generalštab, Odjeljenje bezbjednosti, S.P. br. 321-99, 16. X. 1994., GŠ Republike Srpske, Zahtjev.

³⁹ “Armija vraća mir”, *Narodna armija*, 4. IV. 1991., 4.-5.; “Ratni put popločan pobjedama”, *Srpska vojska*, (Sarajevo), list Vojske Republike Srpske, 9. V. 1994., 14.

koji iz šireg rejona Zadra, Biograda na moru, Šibenika, Splita i Sinja izvode ka Kninu, Benkovcu i Obrovcu". Zadaća 5. vojne oblasti bila je da u području Gračaca i sela Otrića "brani posednute rejone i kontroliše pravce koji preko Ličke visije izvode u rejon Gračac, Obrovac i Knin".⁴⁰ S obzirom na to da su postrojbe 5. vojne oblasti na području Plitvica postavile "tampon zonu", time je cijela kninska krajina i područje Like s većinskim srpskim pučanstvom dobilo "čuvara" koji je sprječavao djelovanje postrojbi MUP-a Republike Hrvatske i omogućavao daljni razvoj i ustrojavanje paravlasti pobunjenih Srba.

Nakon toga JNA počinje s djelotvornijim angažmanom. Početkom travnja 1991. na kolegiju Sekretarijata za narodnu obranu dogovoren je razmještaj dijela postrojbi prema zapadu. Dio elitne 63. padobranske brigade upućen je iz Niša za Zagreb. Iz 51. mehanizirane brigade iz Pančeva premješten je 1. oklopni bataljun na Banovinu u Petrinju, u sastav 622. motorizirane brigade.⁴¹ Drugi mehanizirani bataljun 36. mehanizirane brigade iz Subotice i 1. mehanizirani bataljun 453. mehanizirane brigade iz Sremske Mitrovice premješteni su u istočnu Slavoniju na područje Vukovara i Vinkovaca i podređeni zapovjedništvu 17. korpusa.⁴² Oklopno-mehanizirani dijelovi 10. motorizirane brigade iz Mostara, u svibnju su locirani na Kupreškoj visoravni.⁴³ Na taj način su pravovremeno izvučeni iz područja s većinskim hrvatskim pučanstvom na nacionalno povoljnije područje, s kojeg su u rujnu prešli u sjevernu Dalmaciju u sastav 9. korpusa. Djelatnost JNA u istočnoj Slavoniji pojačava se u lipnju angažiranjem Riječne ratne flotile, čiji dijelovi se koriste za nadzor mostova i prijelaza na rijeci Dunavu od Bezdana do Iloka, kao i za topničku potporu kopnenim sastavima u okolini.⁴⁴

Od svibnja 1991. događaji se znatno ubrzavaju. U Borovu Selu stradala su od četnika dvanaestorica pripadnika hrvatske policije, što je ujedno bio početak oružane popune na području Vukovarske općine.⁴⁵ Pobuna se širi i oko Vinkovaca i Osijeka, gdje sela Mirkovci i Tenja pod zaštitom "tampon zona" JNA postaju jaka četnička uporišta. Zbog zaoštavanja stanja u zemlji Štab Vrhovne komande je 6. svibnja zapovjedio "podiza-

⁴⁰ Komanda 9. korpusa, DT- 1-4, 05. IV. 1991., Komandi 9. bVP, Zapovijed za obranu Op. br. 1.

⁴¹ Komanda 5. Vojne oblasti, 12. V. 1991., Izvješće sa obilaska i kontrole 622. mtbr i 4. okbr.; A. TUS, "Rat u Sloveniji i Hrvatskoj do Sarajevskog primirja", *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995.*, 68.-69.

⁴² Hrvatski informativni centar (dalje HIC), Komanda 17. korpusa, DT. br. 11/1-93, 14. V. 1991., Naredba.

⁴³ "Ljudi i tehnika odoljevaju svim iskušenjima", *Narodna armija*, 23. V. 1991., 15.-16.

⁴⁴ "Odjekuje neka druga pjesma", *Narodna armija*, 7. VIII. 1991., 11.

⁴⁵ Komanda 5. korpusa RV i PVO, Organ bezbednosti, SP. Br. 6-369 od 14. V. 1991., Odeljenju bezbednosti KRV i PVO, Zapažanja o stanju na terenu SO Vukovar.; Komanda 5. korpusa RV i PVO, Organ bezbednosti, SP. Br. 20-524 od 24. V. 1991., Izjava vodnika Srđana Mitrovića iz VP 7660/7 Lučko od 18. V. 1991.

nje borbene gotovosti Jugoslovenske narodne armije i mobilizaciju odgovarajućih jedinica kako bi JNA, ako organi federacije i republika ne obezbede mir, mogla to efikasno učiniti u skladu sa svojom ustavnom ulogom i odgovornostima”.⁴⁶ Bio je to izgovor za prvu od nekoliko mobilizacija pričuvnog sastava koje će do kraja godine uslijediti. Kakva je svrha te zapovijedi objašnjava način na koji je izvršena u dijelu postrojbi 1. vojne oblasti. Na području 17. korpusa i pridodanih postrojbi u Slavoniji i Baranji izvršena su potpuna osiguranja vojnih objekata, a u slučaju napada na njih, zapovjedništvo korpusa je naredilo “dejstva po institucijama koje organizuju ova dejstva /skupštine opštine, stanice MUP-a - SUP-a, sedišta stranaka, takozvane krizne štabove, centre za obuku paravojnih jedinica i slično/. Za ova dejstva angažovati OMJ (oklopno-mehanizirane jedinice, p.a.), artiljerijske i jedinice PVO (protuzračna obrana, p.a.), a po potrebi zahtevati upotrebu avijacije u kom slučaju navedenim institucijama postaviti ultimatum sa rokom. Posle čega otpočeti energična dejstva”. S naredbom su upoznate “samo posebno izabrane starešine”.⁴⁷ Istovjetne mjere izvršene su na području i u postrojbama 5. vojne oblasti i 5. korpusa Ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane.⁴⁸

Kratkotrajni rat u Sloveniji počeo je u jutro 27. lipnja 1991. kada je JNA pokrenuta da zaposjedne granicu sa Slovenijom i uspostavi nazočnost federalne policije i carine na granici.⁴⁹ Sukob je brzo i bez većih borbi završen i imao je za posljedicu povlačenje JNA iz Slovenije. Za Hrvatsku to je značilo da se tehnički potencijal JNA izvlači iz Slovenije i razmješta na područje Bosne i Hercegovine i Srbije u susjedstvu.⁵⁰ Dok je trajao sukob u Sloveniji na “takozvanim administrativnim granicama” Hrvatske i Srbije stacionirane su oklopno-mehanizirane postrojbe 1. vojne oblasti. Njihov operativni razvoj bio je nedvojbeno demonstracija sile kojom je hrvatskim oružanim snagama naglašen nerazmjer u količini i vrsti naoružanja. Naglašena dopuna prijetnje bilo je zauzimanje mostova preko Dunava, posljednje prirodne prepreke koja je odvajala Hrvatsku od Srbije. Zapovjednik 12. korpusa general major Mladen Bratić izjavio je početkom srpnja da su imali “dosta najava nekih ekstremista da će srušiti most i na taj način nas sprečiti u izvršavanju zadataka u sprečavanju međunacionalnih sukoba. Zato držimo i jednu i drugu stranu svih mostova koji se nalaze između Vojvodine i Hrvatske”.⁵¹ Zauzimanjem mostova poslana je poruka da srpske tenkove od Hrvatske ne dijeli više rije-

⁴⁶ “Podići borbenu gotovost JNA”, *Narodna armija*, 9. V. 1991., 5.

⁴⁷ HIC, Komanda 17. korpusa, DT. br. 11/1-93, 14. V. 1991., Naredba.

⁴⁸ Božidar JAVOROVIĆ, *Narodna zaštita grada Zagreba u Domovinskom ratu*, Defimi, Zagreb, 1999., 69-70., faksimil dokumenta Komanda 10. korpusa, DT. br. 36-3, 10. V. 1991., Naredba.; Komanda 141. vazduhoplovne baze, Pov. br. 03/1-171, 13. V. 1991., Naredba.

⁴⁹ “Nametanje rata”, *Narodna armija*, 6. VII. 1991., 3.

⁵⁰ “Izraz političke realnosti”, *Narodna armija*, 20. VII. 1991., 4.; SSNO, GŠ OS SFRJ, I Uprava, Br. 51-1, 25. VII. 1991., Naredba.

⁵¹ “Mupovci svakodnevno provociraju vojnike”, *Narodna armija*, 13. VII. 1991., 15.

ka Dunav kao velika prirodna prepreka.⁵² Armijsko glasilo *Narodna armija* otvoreno je objasnilo da je njihov cilj “da spreče bratoubilački rat i zaštite granice Jugoslavije, ali i da se uključe u borbu protiv paravojnih formacija koje su na tom području sve prisutnije”. Na granicu oko Šida razmještene su dvije brigade, 1. proleterska gardijska mehanizirana iz Beograda i 453. mehanizirana iz Sremske Mitrovice.⁵³ Baranju i most između Bezdana i Batine zauzela je 36. mehanizirana brigada iz Subotice, a most i šire područje oko Bogojeva 51. mehanizirana brigada iz Pančeva.⁵⁴ Most na Dunavu, između Iloka i Bačke Palanke zauzela je postrojba iz sastava 12. korpusa.⁵⁵ U gradu Osijeku 12. proleterska⁵⁵ mehanizirana brigada dijelom snaga se utvrdila u vojarni, a dijelom je zauzela prometnice koje izvođe iz grada, pod izgovorom “da je takva zamisao navodne vežbe”.⁵⁷

Stavljanje težišta djelovanja na oklopne i mehanizirane postrojbe⁵⁸ demonstrirao je načelnik Generalštaba general Adžić početkom kolovoza 1991. prigodom obilazaka upravo takvih sastava, dijelova 1. proleterske gardijske mehanizirane brigade u okolini Sremske Mitrovice i 329. oklopne brigade u Banjaluci, što je medijski napadno popratio vojni tisak.⁵⁹ Upravo se na favoriziranju oklopno-mehaniziranih postrojbi vidi

⁵² To potvrđuje i naredba koju je na osnovi naredbe zapovjedništva 1. vojne oblasti dao zapovjednik 17. korpusa general major Savo Janković neposredno nakon dolaska oklopno-mehaniziranih snaga na granicu Republike Hrvatske. Sve postrojbe “koje su izašle na teren, ubrzano rade na pripremi starešina i komandi u potpunom poznavanju zemljišta i mogućih pravaca dejstava” i da “u izvršavanju dobijenih zadataka” predvide “angažovanje snaga, manevar i ostvarivanje postavljenih ciljeva na celoj dubini zadatka”. HIC, Komanda 17. korpusa, Pov. br. 1085-18, 5. VII. 1991., Naredba.

⁵³ “Izdaja nam otvorila oči”, *Narodna armija*, 13. VII. 1991., 20.-21.; “Ti divni ljudi, mladi ratnici”, *Narodna armija*, 25. XII. 1991., 12.

⁵⁴ “Do jednog za otadžbinu”, *Narodna armija*, od 17. VII. 1991., 10.; “Opstojavaju vojnički mostovi”, *Narodna armija*, 20. VII. 1991., 23.; “Prvo ratno iskustvo”, *Narodna armija*, 31. VII. 1991., 12.-13.

⁵⁵ “Odbijen treći napad”, *Narodna armija*, 31. VII. 1991., 12.-13.

⁵⁶ Izraz proleterska u nazivu postrojbi je znak da se radi o postrojbi koja nastavlja tradiciju neke od partizanskih proleterskih brigada iz 2. svjetskog rata.

⁵⁷ “Trijumf sa malo gorčine”, *Vojska* (Beograd), list Vojske Jugoslavije, 16. VII. 1992., 18.

⁵⁸ Neposredno pred sukob u Sloveniji general pukovnik Blagoje Adžić potpisao je 28. lipnja 1991. poseban naputaka za uporabu oklopno-mehaniziranih postrojbi u izvanrednim prilikama. Kao zadaće koje rješavaju oklopno-mehanizirane postrojbe u takvim prilikama, napatuk je predviđao: osiguranje granica; pojačano osiguranje vojnih objekata; udio u osiguravanju privrednih, društvenih i drugih objekata od posebne važnosti; blokadu područja; postavljanje barikada i zapreka na putevima i ulicama; ophodnju oko područja; demonstraciju sile; razbijanje rušilačkih demonstracija; otkrivanje, razbijanje i uništavanje diverzantskih, odmetničkih, terorističkih i drugih skupina; pretraživanje i pretres terena; blokiranje i uništavanje nasilničkih skupina; ugušivanje oružane pobune i spriječavanje građanskog rata. SSNO, Uprava oklopnih i mehanizovanih jedinica, Int. br. 697 od 28. VI. 1991., *Uputstvo o upotrebi oklopnih i mehanizovanih jedinica u vanrednim prilikama*.

⁵⁹ “Razlozi za zadovoljstvo”, *Narodna armija*, 7. VIII. 1991., 4.; “Život protiv deoba i nasilja”, *Narodna armija*, 10. VIII. 1991., 4.

potpun otklon od službeno proklamirane strategije oružane borbe.⁶⁰ Od taktičke, oklopno-mehanizirane postrojbe dobivaju operativno-stratešku ulogu, što je značilo da JNA preuzima način vođenja rata koji je trebao biti značajka napadača na SFRJ, kako s istoka, tako i sa zapada, i što je godinama razrađivano na mnogobrojnim zapovjedno-stožernim ratnim vježbama.⁶¹ Razlog za takav postupak je vrlo jednostavan, vojno vrhovništvo potpuno je zanemarilo ljudski čimbenik i “problem” prišlo isključivo s tehničke strane. A upravo su oklopna borbena vozila pokazivala zastrašujuću tehničku nadmoć JNA nad hrvatskim oružanim snagama.

Pripreme za rat pratile su i promjene u zapovjednoj strukturi. Za vrijeme sukoba u Sloveniji došlo je do velikih personalnih promjena u 5. vojnoj oblasti. Slovenca general pukovnika Konarada Kolšeka zamijenio je general pukovnik Života Avramović, dotadašnji zapovjednik 3. vojne oblasti. Zapovjedništvo 5. korpusa Ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane preuzeo je dotadašnji načelnik stožera pukovnik Ljubomir Bajić.⁶² Bio je to jasan znak i izraz nepovjerenja u nesrpski kadar. Na čelna mjesta u Sjeverozapadnom vojištu tako su došli pripadnici naroda koji je i inače bio najbrojniji među časničkim kadrom. Nacionalna struktura časničkog kadra JNA u Sloveniji i Hrvatskoj tada je po izravnom priznanju Zapovjedništva 5. vojne oblasti apsolutno bila u korist Srba kojih je bilo 57%, Hrvata je bilo 12%, Slovenaca 6%, Crnogoraca 5%, Jugoslavena 4% i 16% pripadnika ostalih nacionalnosti.⁶³

Rat u Sloveniji bio je izgovor za mobilizaciju jednog dijela postrojbi 5. banjalučkog korpusa, 12. novosadskog, 2. korpusa u Crnoj Gori, a u 52. korpusu na Kosovu izvršena je domobilizacija ratnih postrojbi čija je popunjenost podignuta na 100% razinu.⁶⁴ Ministarstvo za narodnu obranu

⁶⁰ *Strategija oružane borbe*, 196.-201.

⁶¹ Preustroj JNA pratila je intenzivna priprema za rat najvišega časničkog kadra kroz zapovjedno-stožerne ratne vježbe “Romanija” od 1986. do 1990.godine, kojima je uvježbavana obrana od napada sa zapada i s istoka. No, 1991. JNA je nakon promjena na istoku jedinu moguću opasnost vidjela na zapadu. U zapovijedi za mobilizaciju 5. korpusa čak je zapisano da bi snage NATO-a u napadu na SFRJ mogle koristiti teritorij Mađarske i Bugarske i njihove oružane snage. Snage JNA na vježbama imale su ulogu da nakon zaustavljanja NATO napada prijeđu u protunapad i odbace ih na istim pravcima. Iskustva s tih vježbi primjenjena su u ratu 1991. protiv Hrvatske, čije su oružane snage “preuzele” zadaću NATO-a. JNA je također zamijenila svoju ulogu te od branitelja postala agresorom. Komanda 30. partizanske divizije, Str. pov. br. 651-10 od 23. IX. 1991., Zapovijed za mobilizaciju 5. korpusa -izvod za 30. partd, velječa 1991.; Davor DOMAZET, “How Aggression Against Croatia and Bosnia-Herzegovina Was Prepared or the Transformation of the JNA into a Serbian Imperial Force”, *Croatian International Relations Review*, Vol. V, No. 14-1999, str. 7-9.

⁶² “Nova postavljenja”, *Narodna armija*, 6. VII. 1991., 4.

⁶³ “Napadnuto je sve jugoslovensko”, *Narodna armija*, 6. VII. 1991., 6.

⁶⁴ “Braniti ćemo jedinstvenu Jugoslaviju”, *Narodna armija*, 6. VII. 1991., 42; “Odlučnost da se brani zemlja”, *Narodna armija*, 6. VII. 1991., 42.; “Prekaljeni tenkisti i artiljerici”, *Narodna armija*, 10. VII. 1991., 18.; “Odbrana otadžbine sveta dužnost”,

Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, 3. kolovoza je priopćilo da od početka kolovoza pojedini zapovjednici ratnih postrojbi JNA vrše mobilizaciju mimo propisane procedure i naredbi nadležnih organa, što je posebno bilo izraženo u Han Pijesku.⁶⁵ S obzirom na to da mobilizacija nije išla onako kako je vojni vrh JNA očekivao, donesena je odluka da se rujanskom naraštaju vojnika, produlji služenje vojnog roka za 20 dana.⁶⁶ Odgađanje obračuna s Hrvatskom nepovoljno se odražavalo na borbenu spremnost JNA, koja nije zakonski mogla u nedogled držati pričuvnike pod oružjem.

Bez ikakvih službenih najava počinjao je rat.⁶⁷ Sela naseljena srpskim stanovništvom, kao što je Tenja na prilazu Osijeku, Mirkovci kraj Vinkovaca i Borovo Selo kraj Vukovara, postaju oslone točke pobunjenim Srbima, četnicima i JNA za rat. Od mjeseca srpnja četničke skupine i postrojbe pobunjenih Srba uz uporabu teškog naoružanja kreću u pohod na hrvatsku zemlju i njezino etničko čišćenje od svega nesrpskoga. Unatoč takvom odnosu snaga, svaki pokušaj postizanja premoći hrvatskih organa nad pobunjenicima i pomagačima ubačenim iz Srbije, kao kraj Mirkovaca i Tenje 5.-7. srpnja 1991., redovno su sprječavali oklopno-mehanizirani sastavi federalne vojske. JNA otvoreno staje na stranu četnika pa na pojedinim mjestima čak određuje zonu koju stavlja pod svoju zaštitu, kao u slučaju sela Mirkovci, da bi je zatim pokušala proširiti na dominantne objekte koje je držala hrvatska strana.⁶⁸

Pobunjeni Srbi 11. srpnja izvršavaju mobilizaciju svojih štabova i postrojbi,⁶⁹ a zatim pod zaštitom oklopnih i mehaniziranih postrojbi federalne vojske izgrađuju svoju paravojničku strukturu. Njezin je ustroj počeo odmah nakon kninskih događaja iz kolovoza 1990. Proces je bio spor i dosta nedjelotvoran zbog sukoba između pobunjeničkih vođa. Središte tih sukoba bio je Knin u kojem je do sredine 1991. ustrojeno nekoliko paravojski. Uz policiju i Teritorijalnu obranu naslijeđenu od prije, odnosno otrgnutu iz legalnog sustava Republike Hrvatske, bile su ustrojene i manje skupine, od specijalne postrojbe kapetana Dragana do raznih stranačkih oružanih sastava, čije je ljudstvo najvećim dijelom pristiglo iz Sr-

Narodna armija, 13. VII. 1991., 44.; "Mobilizacija na nišanu stranaka", *Narodna armija*, 22. VIII. 1991., 20.-21.

⁶⁵ "U korist sopstvene štete", *Narodna armija*, 7. VIII. 1991., 7.; "Vojni rok samo u BiH i Makedoniji", *Narodna armija*, 14. VIII. 1991., 13.

⁶⁶ "Podrška poverenja armiji", *Narodna armija*, 22. VIII. 1991., 6-7.

⁶⁷ Prilog dolijevanju ulja na vatru dali su i umirovljeni generali JNA, među kojima i istaknuti general iz vremena 2. svjetskog rata Đoko Jovanić. Prigodom obilježavanja pedesetgodišnice ustanka u Hrvatskoj pozvao je "prisutne da ponovo formiraju Šestu ličku i 'konačno dovrše započeti posao-oslobođenje od povampirenog ustaštva'." "Otpor nasilju", *Narodna armija*, 31. VII. 1991., 14.

⁶⁸ Komanda Garnizona Vinkovci, Pov. br. 42-1, 26. VII. 1991., ZNG Vinkovci, Obavijest.

⁶⁹ Predsjednik Vlade/Ministar obrane, Br. 142-91-3, 11. VII. 1991., Naredba.

bije.⁷⁰ Policijom je zapovijedao ministar unutarnjih poslova Mile Martić, dok je Teritorijalnu obranu nadzirao predsjednik Vlade SAO Krajine Mile Babić, koji je ujedno obnašao dužnost ministra obrane. Borbena vrijednost tih sastava bila je dosta skromna, iako su u teškom oružju do kraja rujna 1991. nadvisivali hrvatsku vojsku i policiju. Te šarolike skupine nisu bile sposobne za krupnije akcije i njihovo potpuno rasulo i vojnički poraz u sukobu s hrvatskim postrojbama sprječavala je samo federalna vojska preko institucije "tampon zona". Krajem srpnja ustrojeni su regionalni štabovi TO za Kordun i Banovinu.⁷¹ Na sjednici Vlade SAO Krajine održanoj 1. kolovoza 1991. donesena je odluka da oružane snage čini Teritorijalna obrana pod zapovjedništvom predsjednika vlade SAO Krajine. U kolovozu je prihvaćena odluka Ministarstva obrane o uređenju sustava obrane, i to tako da se Štabu TO Krajine podređuju Općinski štabovi TO Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Donji Lapac, Titova Korenica i Zonski štabovi TO za Kordun i za Baniju. Ministar unutarnjih poslova Mile Martić imenovan je zamjenikom komandanta TO i članom štaba TO za policijske jedinice.⁷² Ustroj operativnih zona Teritorijalne obrane SAO Krajine izvršen je do 20. kolovoza 1991. Na području sjeverne Dalmacije ustrojena je 1. operativna zona, na području Korduna ustrojena je 2. i na području Banovine 3. operativna zona.⁷³

Ustrojavanje oružanih snaga pobunjenih Srba pratilo je napadna djelovanja radi čišćenja terena od hrvatskog stanovništva. Nakon istočne Slavonije drugo krizno žarište otvorili su krajem srpnja na Banovini, kada je Teritorijalna obrana pobunjenih Srba iz općine Dvor na Uni, organizirana u 1. dvorski odred, sudjelovala u "borbi za potpuno oslobađanje opštine".⁷⁴ Stradala su hrvatska sela Zamlača i Struga dok je mehanizirana postrojba 329. oklopne brigade u blizini čekala svršen čin.⁷⁵ Nešto sjevernije oklopni bataljun 51. mehanizirane brigade napao je policijsku postaju u Glini, dajući svoj prilog čišćenju Banovine od Hrvata.⁷⁶ Ni glavnina 51. mehanizirane brigade u istočnoj Slavoniji nije mirovala. Nakon napada srpskih paravojnih skupina na policijsku postaju u Dalju 1. kolovoza, brigada se uz zrakoplovnu potporu otvoreno uključila u borbu na četničkoj strani. Rezultat je nekoliko desetaka mrtvih i više stotina

⁷⁰ Komanda 5. korpusa RV i PVO, Organ bezbednosti, SP. Br. 6-369 od 14. V. 1991., Odeljenju bezbednosti KRV i PVO, Zapažanja o stanju na terenu SO Vukovar.

⁷¹ SAO Krajina, Vlada, Br. 157/91-1 od 26. VII. 1991., Naredba.

⁷² SAO Krajina, Vlada, Predsjednik, Br. 179/91-1 od 8. VIII. 1991., Naredba.

⁷³ SAO Krajina, Vlada, Predsjednik, Str. pov. br. 189/91-1 od 20. VIII. 1991., Naredba.

⁷⁴ "Prvi pješadijski bataljun", *Bilten 33. pješadijske brigade* (Dvor na Uni), prosinac 1994. 3.

⁷⁵ SAO Krajina, Opština Dvor, Štab TO, Drugi bataljun, Komandantu Štaba TO, Zaključak od 12. IX. 1991.; Izveštje pomoćnika načelnika Štaba za ONP 329. oklopne brigade, Komandi 329. okbr. Časnik iz štaba brigade koji se tu zatekao, nije pokazao namjeru da napravi tampon zonu i spriječi napad srpskih teritorijalaca na hrvatska naselja.

⁷⁶ "Principijelno ponašanje armije", *Narodna armija*, 31. VII. 1991., 6.

protjeranih Hrvata iz sela Dalj, Aljmaš i Erdut. Glavnina brigade zatim je produljila na zapad do sela Bijelo Brdo naseljenog Srbima, u kojem se ukopala.⁷⁷ Nakon "čišćenja" Erduta, Dalja i Aljmaša izvršeno je uvezivanje sustava veza dijelova 12. i 17. korpusa "u cilju praćenja paravojnih formacija", kako su zvali hrvatske postrojbe, i "zajedničkog dejstva po istima".⁷⁸ Do kraja kolovoza 36. mehanizirana brigada ojačana četnicima i ostalim lokalnim srpskim paravojnim skupinama okupirala je Baranju⁷⁹, a oklopno-mehanizirane postrojbe 17. korpusa pripremljene su za ofanzivno djelovanje prema mostovima na rijeci Dravi i Savi s namjerom sprječavanja hrvatskog protuudara.⁸⁰

U zapadnoj Slavoniji lokalni Srbi su 13. kolovoza proglasili Srpsku autonomnu oblast (SAO) Zapadnu Slavoniju i prišli SAO Krajini. Njihovi paravojni sastavi 16. kolovoza su napali u Okučanima postrojbu hrvatske policije i Zbora narodne garde. Zbog tog napada Vlada Republike Hrvatske zatražila je žuran sastanak jugoslavenskog Predsjedništva.⁸¹ Iz Bjelovara je na poprište 16. kolovoza žurno upućena borbena skupina 265. mehanizirane brigade.⁸² S područja Bosne i Hercegovine u Okučane je ušao dio 329. oklopne brigade te napao pripadnike hrvatske policije.⁸³ Optužbu vrhovništva Republike Hrvatske za otvorenu agresiju, vojni je vrh odbacio kao neosnovanu, držeći da je "logično angažovanje snaga Prve vojne oblasti i jedinica Banjalučkog korpusa na sprečavanju međunacionalnih sukoba u svojoj zoni odgovornosti".⁸⁴ Stanje u Hrvatskoj i mjesta sukoba postaju toliko bjelodani da je i novinar sarajevskog dnevnika *Oslobođenje* upitao u intervjuu načelnika Generalštaba je li crta sukoba u Hrvatskoj Virovitica-Karlovac-Karlobag, kako "se već, ponegde, zove granicom krnje Jugoslavije, Srboslavije, ili već velike Srbije, nečega što će biti neka nova država na ovom prostoru".⁸⁵

Prestanak popune ročnika iz Hrvatske i Slovenije, i spekulacije Makedonije i Bosne i Hercegovine o tom pitanju nakon otpuštanja naraštaja lipnja 1990. stavili su postrojbe JNA u Hrvatskoj i Sloveniji u težak položaj. Sustav redovne vojne obveze u zapadnom dijelu Jugoslavije potpu-

⁷⁷ Vojni sud Osijek, Kir-36/92, 6. III. 1992., Saslušanje I.K., zapovjednika voda u 51. mehaniziranoj brigadi JNA.; "Razoružanje ili rat", *Narodna armija*, 22. VIII. 1991., 13.; "Rat-surova škola taktike", *Narodna armija*, 19. III. 1992., 24.

⁷⁸ HIC, Komanda 17. korpusa, Str.pov.br. 11/1566-2, 4. VIII. 1991., Komandi 158. mpoabr, Naredba.

⁷⁹ "Šeksovi jastrebovi nisko lete", *Narodna armija*, 7. IX. 1991., 23.; "Duž linije što spaja i razdvaja", *Narodna armija*, 9. X. 1991., 11.-12.

⁸⁰ HIC, Komanda 17. korpusa, Str.pov.br. 1085-104, 24. VIII. 1991., Upozorenje.

⁸¹ *Kronologija rata*, 84.

⁸² "Čovek kriznih žarišta", *Narodna armija*, 22. XII. 1991., 26.

⁸³ "Ratni put popločan pobjedama", *Srpska vojska*, 9. V. 1994., 14.

⁸⁴ "Ponovljene ratne slike", *Narodna armija*, 22. VIII. 1991., 12.

⁸⁵ "Rešenja koja će odgovarati svim našim narodima", *Narodna armija*, 24. VIII. 1991., 9.

no je narušen i JNA je počela ostajati bez vojnika koje je zakonski morala otpustiti nakon jednogodišnjeg odsluženja vojnog roka. Otpušteni vojnici na pojedinim područjima nisu se mogli zamijeniti u dovoljnom broju, tako da JNA više nije imala na raspolaganju dovoljan broj vojnika za održavanje "tampon zona" i posadnu službu u vojarnama. Njezina uloga u sjeverozapadnoj Dalmaciji u operativnoj zoni 9. kninskog korpusa i istočnoj Slavoniji i Banovini postala je sasvim jasna. Nakon trodnevne sjednice Sabor Republike Hrvatske usvojio 3. kolovoza Zaključke u kojima je iznio zahtjev da se JNA bez okolišanja povuče u vojarne i da se u primjerenom roku u procesu razdruživanja povuče s teritorija Republike Hrvatske.⁸⁶ S obzirom na to da se JNA oglušila na zaključke Sabora i nastavila s agresijom, hrvatske snage početkom rujna počinju pritisak na vojarne. Naredbu predsjednika Predsjedništva SFRJ Stipe Mesića od 11. rujna za povlačenje postrojbi JNA u vojarne u roku od 48 sati, vojni je vrh odbacio kao nezakonitu. Također je negirano da postrojbe pobunjenih hrvatskih Srba pod imenom Teritorijalne obrane djeluju "pod komandom i okvirima JNA".⁸⁷ Nekoliko dana kasnije, istu, netočnu tvrdnju, ponovio je načelnik Generalštaba JNA general Adžić u intervjuu BBC-ju.⁸⁸

Blokada vojarni nagnala je JNA na ubrzanje planova, jer je prijetila opasnost da se Hrvati domognu teškog oružja i moderne opreme. Sto je to značilo za JNA ilustrira prijetnja Štaba Vrhovne komande oružanih snaga hrvatskom političkom i vojnom vrhovništvu da za "svaki napad i osvojeni objekat Jugoslavenske narodne armije - biće odmah uništen po jedan objekat od vitalnog značaja za Republiku Hrvatsku" i da za "svaki napadnuti i zauzeti garnizon - biće uništeni vitalni objekti grada u kome se garnizon nalazi". Bilo je to ujedno i "upozorenje civilnom stanovništvu da se blagovremeno povuče iz tih naseljenih mesta",⁸⁹ prije nego što federalna vojska krene u novu fazu svog djelovanja u Hrvatskoj, stratešku napadnu operaciju. Početak operacije pratila je odluka nepotpunog Predsjedništva SFRJ koje je prešlo "na uslove rada za vrijeme neposredne ratne opasnosti" s kojim ono "preuzima na sebe određene ingerencije Skupštine SFRJ koje se ne može sastati". Po toj odluci "Predsjedništvo SFRJ odlučuje većinom glasova prisutnih članova Predsjedništva SFRJ". Potpredsjednik Predsjedništva dr. Branko Kostić koji je praktički uzurpirao mjesto predsjednika nakon te odluke je izjavio da "Predsjedništvo SFRJ neće koristiti vojnu silu da bi nametalo svoju volju bilo kom narodu u Jugoslaviji".⁹⁰ Upravo tada je većina vojnog potencijala JNA bila u funkciji nametanja volje političkog i vojnog vrhovništva najbrojnijeg naroda u SFRJ (Srba), drugom po brojnosti narodu (Hrvatima).

⁸⁶ "Teror nad istinom", *Narodna armija*, 7. VIII. 1991., 5.

⁸⁷ "Neovlašćeno i samovoljno izdavanje naredenja", *Narodna armija*, od 14. IX. 1991., 6.

⁸⁸ "Moje opredeljenje je - Jugoslavija", *Narodna armija*, 18. IX. 1991., 5.

⁸⁹ "Poslednje upozorenje", *Narodna armija*, 2. X. 1991., 7.

⁹⁰ "Neposredna ratna opasnost uslovljava rad", *Narodna armija*, 5. X. 1991.

S operacijom se počelo krajem rujna, a njezin je cilj bio “poraziti hrvatsku vojsku potpuno ako situacija dozvoli, ... ostvariti puno sadejstvo sa srpskim ustanicima u Srpskoj krajini; omogućiti dovršenje izvlačenja preostalih djelova JNA iz Slovenije”.⁹¹ Plan operacije predviđao je da se već uporabljenim sastavima JNA pridoda još petnaest do osamnaest oklopnih, mehaniziranih i pješačkih brigada kopnene vojske. Po priznanju generala armije Veljka Kadijevića “Ideja manevra sadržala je sledeće osnovne elemente: - potpuno blokirati Hrvatsku iz vazduha i sa mora; - pravce napada glavnih snaga JNA što neposrednije vezivati za oslobođenje srpskih krajeva u Hrvatskoj i garnizona JNA u dubini hrvatske teritorije. U tom cilju ispresecati Hrvatsku na pravcima Gradiška-Virovitica; Bihać-Karlovac-Zagreb; Knin-Zadar; Mostar-Split. Najjačom grupacijom oklopno-mehanizovanih snaga osloboditi Istočnu Slavoniju, a zatim brzo nastaviti dejstvo na zapad, spojiti se sa snagama u zapadnoj Slavoniji i produžiti ka Zagrebu i Varaždinu, odnosno ka granici Slovenije. Istovremeno jakim snagama iz rejona Herceg Novi-Trebinje, blokirati Dubrovnik sa kopna i izbiti u dolinu Neretve i na taj način sadejstvovati snagama koje nastupaju na pravcu Mostar-Split; - nakon dostizanja određenih objekata, obezbediti i držati granicu Srpske Krajine u Hrvatskoj, izvući preostale jedinice JNA iz Slovenije i nakon toga povući JNA iz Hrvatske; - za mobilizaciju, pripremu mobilisanih ili domobilisanih jedinica kao i njihovo dovođenje na planirane pravce upotrebe potrebno je 10-15 dana, zavisno od stepena borbene gotovosti jedinica i njene udaljenosti od pravca upotrebe”.⁹² Savezni sekretar za narodnu obranu general Kadijević u prvim danima operacije otvoreno je objavio da “Armija u ovom trenutku ne želi ništa više osim da uspostavi kontrolu nad kriznim područjima, zaštititi srpsko stanovništvo od progona i uništenja i oslobodi pripadnike JNA i članove njihovih porodica”, a da “uslov za to jeste da se poraze ustaške snage”.⁹³

Predviđenom operacijom Hrvatska je trebala biti ispresijecana i prisiljena na bezuvjetnu predaju i prihvatanje svih srpskih zahtjeva. No, slab odziv pričuvnika na području 1. i 3. vojne oblasti doveo je u pitanje te zamašne planove.⁹⁴ Izlaz iz takvog stanja federalna vojska pokušala je naći u prijemu dobrovoljaca za što je izrađen i poseban napatuk. Po njemu su dobrovoljci izjednačeni s pravima vojnih osoba i vojnih obveznika. Svaki dobrovoljac trebao je ispuniti prijavu kojom se obvezivao na pridržavanje “postojećih saveznih zakona i drugih akata i naređenja koja regulišu

⁹¹ V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, 134.

⁹² V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, 135.-136.

⁹³ “U Hrvatskoj je na djelu neonacizam”, *Narodna armija*, 5. X. 1991., 5.

⁹⁴ B. JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ*, 385.-386.; Ofelija BACKOVIĆ, Miloš VASIĆ, Aleksandar VASOVIĆ, “Ko to rado ide u vojnike-mobilizacijska kriza-analitički pregled medijskog izvještavanja”, *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995*, Zagreb-Sarajevo 1999., 355.-356.

odnose i život i rad u Jugoslavenskoj narodnoj armiji”.⁹⁵ Ona na taj način prihvaća da s njom ratuju razne srpske stranačke paravojne skupine. Zajednički cilj, velika Srbija izbrisao je između njih ideološke razlike i politička opredjeljenja.

Za vođenje rata protiv Hrvatske izvršena su opsežna kadrovska pojačanja snaga pobunjenih hrvatskih Srba. U štab TO SAO Krajina i u štabove operativnih zona “Banija i Kordun” i “Lika” upućen je 20. rujna veći broj časnika i dočasnika radi vođenja lokalne srpske paravojske.⁹⁶ S tim je JNA službeno legalizirala takozvanu Teritorijalnu obranu SAO Krajine, koja postaje njezin borbeni dio. Paravojska iz Krajine krajem rujna konačno je ustalila svoj ustroj. Područje sjeverne Dalmacije i Like je razdvojeno u dvije zone, 1. za Dalmaciju, koja je bila izravno podređena Štabu TO SAO Krajine, dok je za područje Like ustrojena 2. operativna zona. Područje Korduna i Banovine spojeno je u jednu, 3. operativnu zonu.⁹⁷ Druga naoružana komponenta, milicija u pogledu borbenih djelovanja podređena je 9. listopada zapovjednicima Teritorijalne obrane.⁹⁸

Težište postrojbi JNA u napadnoj operaciji bilo je u istočnoj Slavoniji. Oklopno-mehanizirana skupina u istočnoj Slavoniji i Srijemu, sastavljena od 12. korpusa i 1. proleterske gardijske mehanizirane divizije, uz ojačanja iz 24. i 37. korpusa, i prije početka operacije dijelom je bila operativno razvijena i u višetjednom borbenom djelovanju. Dvanaesti korpus je u borbenim djelovanjima oko Vukovara bio od 25. kolovoza. Nakon zauzimanja Baranje, korpus je glavninu snaga usmjerio na Vukovar, dok je pomoćnim snagama napadao Osijek. Sredinom rujna vojni tisak otvoreno je pisao da postrojbama srpskih pobunjenika Ratno zrakoplovstvo JNA daje “veliki doprinos konačnom oslobađanju Vukovara, za koji se bje odsudna bitka”.⁹⁹ Borbe za Vukovar predstavljale su najteži dio zadaće koju su imale postrojbe 1. vojne oblasti, i koje su se nepredviđeno oduljile. Vukovar je bio sve manje vojni problem i pretvarao se u ogledni primjer rata koji je vodila JNA za srpsku stvar. Logično je bilo da se taj grad jednostavno blokira s manjim snagama i zaobiđe, no na to se očito nije pomišljalo. U pohodu na središte Hrvatske, prema zapadu, federalna vojska nije željela ostavljati iza sebe “neraščišćeno” stanje. Radi dizanja posustalog morala postrojbe 1. vojne oblasti 31. listopada i 1. studenog u okolici Vukovara obišao je i načelnik Generalštaba OS SFRJ general Adžić.¹⁰⁰ Vukovar je konačno zauzet 18. studenoga 1991. snagama Operativne grupe “Sjever” pod zapovjedništvom general majora An-

⁹⁵ SSNO, GŠ OS SFRJ, III Uprava, Pov. br. 2391-1, 13. IX. 1991., Uputstvo o prijemu dobrovoljaca u JNA.

⁹⁶ SAO Krajina, Štab TO, br. 76/91, 25. XI. 1991., Naredba br. 24-175 načelnika Personalne uprave SSNO od 20. IX. 1991.

⁹⁷ SAO Krajina, Vlada, Predsjednik, Pov. 1/1-91 od 5. X. 1991., Obavijest.

⁹⁸ SAO Krajina, Vlada, Predsjednik, Br. 2/1-91 od 9. X. 1991., Naredba.

⁹⁹ “I dalje pod kišom granata”, *Narodna armija*, 18. IX. 1991., 11.

¹⁰⁰ “Priznanja hrabrima”, *Narodna armija*, 6. XI. 1991., 5.

drije Biorčevića i Operativne grupe "Jug" pod zapovjedništvom pukovnika Mile Mrkšića, uz zračnu potporu postrojbe 1. zrakoplovnog korpusa pod zapovjedništvom pukovnika Branislava Petrovića. Sama operacija izvedena je pod zapovjedništvom generala Živote Panića, zapovjednika 1. vojne oblasti.¹⁰¹ Zauzimanje grada novinari su popratili rečenicom: "Oslobodioci, jedinice JNA i TO i dobrovoljački sastavi, osvajali su kuću po kuću, čuvajući živote sopstvenih ljudi i građana, iskazujući snalažljivost u borbama u naseljenim mestima, potvrđujući humanost, ispoljavajući hrabrost"¹⁰², kao i da "Vukovar nije osvojen grad. To je grad oslobo-

Slika ratnih zločinaca generala Blagoja Adžića (četvrti s desna) i pukovnika Veselina Šljivčanina (treći s desna), snimljena tijekom bitke za Vukovar, objavljena je početkom studenoga 1991. na naslovnici vojnog lista Narodna armija.

¹⁰¹ SSNO, Kabinet saveznog sekretara, Br. 1023-2, 21. XI. 1991., Pohvala načelnika Štaba Vrhovne komande.

¹⁰² "Oslobođen Vukovar", *Narodna armija*, 20. XI. 1991., 3.

đen najcrnjeg neofašizma i ustaške ideologije. Zbog toga nema mesta pitanju da li su se mogla izbeći razaranja. Koliko je neofašizam bio uporan i tvrdokoran, toliko je za njegovo uništenje bilo potrebno upotrebiti raspoloživih snaga i sredstava. Izboru nije bilo”.¹⁰³

U borbama za Vukovar sudjelovale su glavninom ili manjim dijelom 1. gardijska proleterska mehanizirana divizija, 12., 36., 51. i 453. mehanizirana brigada, Gardijska motorizirana brigada, 80. motorizirana brigada, 211. i 252. oklopna brigada, 20. partizanska brigada, 16. mješovita artiljerijska brigada, 63. padobranska brigada, postrojbe srbijanske TO iz Sremske Mitrovice, Kragujevca, dobrovoljačke postrojbe iz Beograda, Novog Sada, Rume, Indije, Sombora, Smedereva i Smederevske Palanke. Od lokalnih pobunjenih Srba sudjelovale su skupine iz Negoslavaca i Vukovara.¹⁰⁴

Južno i jugoistočno od snaga 12. korpusa napadala je elitna postrojba federalne vojske, 1. proleterska gardijska mehanizirana divizija ojačana 252. oklopnom brigadom iz Kraljeva. Agresiju na Slavoniju počela je krajem rujna kada je njezina 3. proleterska gardijska mehanizirana brigada iz područja Ilača-Orolik-Čakovci izvršila napad prema Vinkovcima. “Za samo tri dana oslobodili smo sva sela između Šida i Mirkovaca”, hvalio se kasnije njezin zapovjednik.¹⁰⁵ Gardijska divizija je do početka listopada izbila na šire područje Vinkovaca. U listopadu je s 252. oklopnom brigadom i dobrovoljačkim odredima “Šumadija” i “Lepenica” zauzela sela Dželetovce, Bapsku i Šarengrad.¹⁰⁶ Zapovjednik divizije general major Dragoljub Arandelović dajući intervju glasilu *Narodna armija* pohvalit će se da je njegova postrojba “Očistila i čvrsto drži prostor između Dunava i Bosuta, te da se u tom rejonu počinju da se formiraju i organi vlasti”.¹⁰⁷ Taj izraz iskrenosti jasno je izricao bit zadaće JNA. Etnički očistiti hrvatsku zemlju od Hrvata i ostalih nesrpskih narodnosti i uspostaviti srpske organe vlasti. Najbolji primjer djelovanja 1. proleterske gardijske mehanizirane divizije svakako je Ilok koji je ona etnički očistila, o čemu svjedoči i “sporazum” načinjen 14. listopada 1991. u Šidu.¹⁰⁸

¹⁰³ “Žrtvovani zarad separatizma”, *Narodna armija*, 23. XI. 1991., 15.

¹⁰⁴ “Srušen mit o Mitnici”, *Narodna armija*, 2. XI. 1991., 22.; “Borovo naselje pred konačnim padom”, *Narodna armija*, 9. XI., 1991., 11.; “Svanuće jutro slobode”, *Narodna armija*, 9. XI., 1991., 14.; “Vukovar u rukama oslobodilaca”, *Narodna armija*, 20. XI., 1991., 10.-11.; “Doprinos TO Negoslavci u oslobađanju Vukovaru”, *Narodna armija*, 7. XII. 1991., 26.; “Udahnuti život gradu”, *Narodna armija*, 7. XII. 1991., 21.; “Važno iskustvo za tenkiste”, *Vojska*, 10. VIII. 1995., 15.

¹⁰⁵ “Nema mira u Mirkovcima”, *Narodna armija*, 19. X. 1991., 8.

¹⁰⁶ Komanda 1. pgmd, Str.pov.br. 851-18, 4. X.1991., Komandi 252. okbr, Naredba.; “I dezertteri se vraćaju”, *Narodna armija*, 13. XI., 1991., 19.

¹⁰⁷ “Kao nekad, pod razvijenom ratnom zastavom”, *Narodna armija*, 2. X. 1991., 4.

¹⁰⁸ Sporazum od 14. X. 1991. između predstavnika grada Iloka i Jugoslavenske narodne armije.; “Kao nekad, pod razvijenom ratnom zastavom”, *Narodna armija* od 2. X. 1991., 4.

Uz napad na Vukovar i Vinkovce srpske snage napadale su i na Osijek nakon što su do početka rujna zauzele Baranju. Borbena djelovanja, odnosno topnička razaranja hrvatskih naselja izvodila je 12. proleterska mehanizirana brigada iz sela Stara Tenja-Silaš-Trpinja-Klisa, pojačana dijelovima 51. mehanizirane i 544. motorizirane brigade.¹⁰⁹

Borbena djelovanja 5. korpusa u zapadnoj Slavoniji obilježila su cijeli rujan. U odnosu na zamisao velike napadne operacije na tom je području došlo do angažiranja postrojbi JNA prijevremeno, što je bila posljedica pobune srpskog pučanstva koja je poprimila masovne razmjere.¹¹⁰ Početkom rujna JNA je zauzela Okučane i usmjerila napadna djelovanja prema Novskoj i Pakracu. Nosilac borbenih djelovanja bila je 329. oklopna brigada, koja je od početka rujna postupno ojačavana podstožernim postrojbama 5. korpusa, a od sredine mjeseca i dijelovima 16. proleterske motorizirane brigade, 5. partizanske, 2. partizanske i 343. motorizirane brigade, nakon što su popunjene pričuvnicima iz Bosanske krajine.¹¹¹ S obzirom na to da su mobilizirane snage 5. korpusa bile nedovoljne, postupno je pojačan postrojbama dovedenim iz Srbije, 46. partizanskom brigadom iz Čačka, bataljunom 84. motorizirane brigade iz Bitolja i divizionom višecijevnih bacača raketa 150. mješovite artiljerijske brigade iz Vranja.¹¹² Iako je odziv lokalnoga srpskog stanovništva bio vrlo masovan, te snage nisu uspjele izvršiti prodor prema Bjelovaru i Varaždinu i spojiti se sa snagama 32. korpusa u Varaždinu, Bjelovaru i Virovitici, s čime bi bitka za Slavoniju bila riješena u srpsku korist. Nakon predaje 32. korpusa, snage 5. korpusa težište djelovanja stavile su smjer Novska-Kutina-Zagreb s namjerom pojačanja svojih dijelova oko Jasenovca i Hrvatske Kostajnice. Na pomoćnom smjeru Lipik-Pakrac-Daruvar borbena djelovanja izvodile su lokalne snage Štaba Teritorijalne obrane SAO Zapadna Slavonija, uz ojačanja 5. korpusa. Njihova zadaća bila je držati područje do dolaska s istoka 12. korpusa i 1. proleterske gardijske mehanizirane divizije. Krajem listopada obje grupacije su zaustavljene, a početkom studenoga počelo je njihovo potiskivanje prema Okučanima i rijeci Savi, što je prekinuto potpisivanjem primirja.¹¹³

U središnjem dijelu Hrvatske izvođenje napadne operacije zapovjedništvo 5. vojne oblasti zamislilo je koncentriranjem nekoliko operativnih

¹⁰⁹ "Šeksovi jastrebovi nisko lete", *Narodna armija*, 7. IX. 1991., 23.; "I nakon mnoštva borbenih iskušenja-pobednici", *Narodna armija*, 2. XI. 1991., 12.; "Tinja izvesna nada", *Narodna armija*, 30. I. 1992., 26.

¹¹⁰ V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, 138.-139.

¹¹¹ "Junaci i vitezovi", *Krajiški vojnik*, list 1. krajiškog korpusa VRS, srpanj 1993., 32.; "Ratni put popločan pobjedama", *Srpska vojska*, 9. V. 1994., 14.

¹¹² SSNO, GŠ OS SFRJ, Operativni centar, Br. 53-3 od 11. V. 1992., Komandi 5., 10., 13. i 17. korpusa i 4. VO, Naredba.; O. BACKOVIĆ, M. VASIĆ, A. VASOVIĆ, "Ko to rado ide u vojnike-mobilizacijska kriza-analitički pregled medijskog izvještavanja", *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995*, 359.

¹¹³ Rudi STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli ...*, Zagreb, 1996., 84.-87.

skupina na više smjerova: 1. operativna grupa, sastavljena od dijelova 10. korpusa, Teritorijalne obrane pobunjenih Srba¹¹⁴ i pojačanja iz Srbije, imala je zadaću izići na rijeku Kupu na crti Petrinja-Karlovac i omogućiti izvlačenje okruženih snaga u vojarnama u Karlovcu i Zagrebu; pridodana taktička skupina iz 5. banjalučkog korpusa imala je zadaću "čišćenja" područja od Plitvica preko Slunja do Karlovaca; Glavnina 10. korpusa s dijelom podstožernih postrojbi 5. vojne oblasti i bez snaga u sastavu 1. operativne grupe trebala se izvući preko Velike Gorice prema Petrinji, a zatim dalje u dubinu prema Dvoru na Uni i Bosanskom Novom; 13. korpus uz obranu vojarni u Rijeci i Delnicama trebao je izvršiti organizirani proboj na općem smjeru Rijeka-Delnice-Vrbovsko-Slunj-Plitvice; Dijelovi 32. korpusa u Bjelovaru i Koprivnici trebali su se probiti smjerom Bjelovar-Grubišno Polje-Daruvar i spojiti se sa snagama 5. korpusa koje djeluju iz dubine i ulaze u njihov sastav; Napadna djelovanja 1. operativne grupe i izvlačenje snaga iz sastava 10., 13. i 32. korpusa i samostalnih postrojbi 5. vojne oblasti podržavalo je snažno topništvo i zrakoplovstvo sa zadaćom udara po vitalnim objektima po gradu Zagrebu.¹¹⁵ Iz naredbe za 5. vojnu oblast vidljiva je nakana da se snage u nacionalno nepovoljnom okruženju izvuku na područja s većinskim srpskim stanovništvom, a s druge strane i namjera da se napadnim djelovanjem izbije na rubnu granice gdje je srpsko stanovništvo bilo većinsko. To je dobro vidljivo na primjeru Korduna, na čije je etničke granice JNA imala namjeru izići uz istovremeno čišćenje hrvatskog pučanstva u zaleđu.

Opsežni planovi zapovjedništva 5. vojne oblasti pali su u vodu, u prvom redu zbog predaje 32. korpusa i blokadom glavnine snaga 10. i 13. korpusa, kao i slabim odzivom pričuvnika, kako u Srbiji, tako i u Bosanskoj krajini. Od prodora 1. operativne grupe kroz Turopolje prema Zagrebu radi izvlačenja okruženih snaga 10. korpusa, nije bilo ništa. Grupa je uspjela izbiti na rijeku Kupe i do predgrađa Karlovca, što i nije bio velik uspjeh s obzirom na povoljan nacionalni sastav stanovništva na tom području. Pokušaji prodora prema Sisku, Mošćenici, Komarevu i Sunji nisu uspjeli, pa se u studenom crta razgraničenja ustalila.¹¹⁶ Na centralnom i jugoistočnom dijelu 5. vojne oblasti borbi je bilo do pred kraj godine. S obzirom na to da je zapovjedništvo 13. korpusa iz Rijeke s glavninom postrojbi u Istri i Gorskom kotaru, odsječeno i okruženo od ostatka Korpusa, borbena djelovanja preuzeo je za južni dio Like 9. korpus, a za ostatak Like i dio Korduna ustrojena je 3. operativna grupa pod izravnim zapovjedništvom 5. vojne oblasti. Na tim je smjerovima JNA uz

¹¹⁴ Postrojbe pobunjenih Srba na Kordunu i Banovini 19. listopada 1991. su podređene zapovjedništvu 1. Operativne grupe i s tim nadnevkom "dejavuju i upotrebljavaju se kao organski sastav jedinica JNA u zonama borbenih dejstava gdje se nalaze jedinice JNA". Komanda 1. OG, Str. pov. br. 100-233, 19. X. 1991., Naredba.

¹¹⁵ Božidar JAVOROVIĆ, *Narodna zaštita grada Zagreba u Domovinskom ratu*, 1999., str. 72.

¹¹⁶ Iskustva u dosadašnjim b/d 1. OG.

potporu lokalnih srpskih postrojbi do sredine studenoga, zauzimanjem Slunja i protjerivanjem Hrvata iz njega, zaokružila kompaktnu etničku sliku s većinskim srpskim stanovništvom.¹¹⁷

Na sjevernodalmatinskom području borbena djelovanja vodio je 9. korpus uz pomoć lokalnih srpskih snaga. Zahvaljujući povoljnom smještaju glavnine snaga, Korpus je na vrijeme izvršio operativni razvoj. Bio je jedan od rijetkih operativnih sastava koji nije imao većih problema s ljudima jer je na vrijeme popunjen ljudstvom, dijelom sa svoga područja, dijelom iz Crne Gore, dok je najveća popuna, nekoliko tisuća pričuvnika bila iz Srbije, uglavnom iz Sumadije.¹¹⁸ Uz to je pojačan s oklopnim i motoriziranim postrojbama iz 1. i 3. vojne oblasti. Do početka rujna korpus je "čišćenjem" sela Kijevo i Kruševo postigao povoljne uvjete za prenošenje agresije na jadranske gradove. Od početka listopada 9. korpus je agresivnim napadima, uz usklađeno djelovanje 8. vojnopomorskog sektora, 1. korpusa Ratnog zrakoplovstva, paravojnih i dobrovoljačkih postrojbi, bezobzirno "očistio" zaleđe Šibenika i Zadra.¹¹⁹

Ratna mornarica OS SFRJ dala je svoj prilog 17. rujna 1991. uvođenjem pomorske blokade jadranskih luka i vatrenom potporom djelovanju postrojbi vojnopomorskih sektora i kopnene vojske s težištem u području gradova Dubrovnika, Splita, Zadra, Šibenika i Ploča.¹²⁰ Uz mornaricu, na jugu Hrvatske djelovale su i dvije operativne skupine federalne vojske. Zadaću djelovanja na smjeru Mostar-Split dobio je 37. užički korpus iz Srbije. Od 20. rujna dijelovi Korpusa počeli su zauzimati područje istočne i srednje Hercegovine.¹²¹ No, zbog slabog odziva pričuvnika njegova zadaća se pretvorila na osiguravanje aerodroma u Mostaru i zastrašivanje nesrpskog pučanstva na tom području. Istočno od 37. korpusa djelovale su snage 2. podgoričkog korpusa i 9. vojnopomorskog sektora Boka. Njihovo djelovanje prema Dubrovniku koordinirala je Operativna grupa za južnu Hercegovinu i Dalmaciju, odnosno 2. operativna grupa.¹²² Napadna djelovanja na Dubrovnik počela su 1. listopada. Da je riječ o bezobzirnoj velikosrpskoj agresiji protiv svega hrvatsko-

¹¹⁷ Komanda 5. vojne oblasti, Str. pov. br. 09/75-1034 od 10. 11. 1991., Komandi TG-2, Naredba.; Načelnik štaba II. OZ, od 10. III. 1992., Informacija o nekim problemima TO u Lici.

¹¹⁸ "Snažni udari armije", *Narodna armija*, 9. X. 1991., 35.; V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, 139.

¹¹⁹ Radni zemljovid 9. korpusa: Odluka komandanta 9. korpusa za izvođenje napadne operacije "Obala-91", prim. br. 1; Odluka ministra unutrašnjih poslova SAO Krajine, "Obala-91", Plan vazduhoplovne podrške napadne operacije 9. korpusa, "Obala -91"; Komanda 9. K, Str. pov. br. 747-1, 2. XII. 1991., Referat Štabu Vrhovne komande.

¹²⁰ Komanda Vojnopomorske oblasti, Str.pov.br. 167-1/47-911 od 20.IX.1991., Zapovijed za uporabu snaga VPO, oper. br. 1.; "Mrtvo slovo primirja", *Narodna armija*, 21. IX. 1991., 6.

¹²¹ Komanda 9. korpusa, 23. IX. 1991., Komandi 180. mtbr., Naredba za pregrupiranje Op. br. 14.

¹²² "Istina je probila sve barijere", *Narodna armija*, 9. I. 1992., 14.

ga govori slučaj hrvatskoga sela Ravnog u istočnoj Hercegovini, koje je spaljeno, a stanovništvo protjerano.¹²³ Do 5. listopada "očišćena" je Prevlaka, a zatim je uslijedio pritisak i na Dubrovnik, koji je okružen i potpuno odsječen od Hrvatske. Po priznanju zapovjednika 2. operativne grupe generala Cokića, Republika Crna Gora dala mu je miliciju "za obezbjeđivanje oslobođene teritorije", koja je uz pričuvnike za federalnu vojsku dodatno pomagala.¹²⁴ Njegov nasljednik general pukovnik Pavle Strugar krajem listopada otvoreno je ponudio stanovništvu Dubrovnika iseljenje iz grada.¹²⁵ Nakon što takve ponude nisu urodile plodom, okruženi grad je napadnut topničkom vatrom čiji je vrhunac bio početkom prosinca 1991.¹²⁶

Velika operacija koju je zamislio generalštab JNA nije postigla predviđeni uspjeh. Kopnene snage JNA su u studenome zaustavljene, a potezi kao što je bio pokušaj zračnog atentata na Predsjednika Republike Hrvatske 7. listopada 1991. nisu donijeli očekivani uspjeh. Nakon djelomičnog realiziranja zadaća JNA, stvorena je svojevrsna pat pozicija koja je dugoročno išla protiv velikosrpskih interesa. Njezine napadne snage našle su se na domak zacrtanih ciljeva, ali bez snage da nastave s njihovom daljnjom realizacijom. Drugi, manji dio snaga koji je trebao sudjelovati prvoj skupini bio je malobrojan i okružen u hrvatskim gradovima. Nakon predaje 32. korpusa realna je bila mogućnost da se Hrvatska vojska domogne i njihova oružja i krene u stratešku protuofenzivu. Hrvatskoj je strašni problem bio što je dio potrebnih snaga morala angažirati na blokadi vojarni. Uspješna napadna djelovanja koja su u studenome i prosincu 1991. na pojedinim dijelovima ratišta izvele hrvatske snage, dala su do znanja da bi nastavak borbenih djelovanja mogao biti samo na srpsku štetu. JNA se slijedom tih događaja morala zadovoljiti ograničenim uspjehom, nadajući se da će mirovne snage Ujedinjenih naroda koje su dolazile na ratna područja osigurati njezine teritorijalne stečevine. Kompromis je, uz pritisak međunarodne zajednice, riješen sporazumom od 22. listopada 1991. o premještanju preostalih snaga 5. vojne oblasti JNA s područja Hrvatske i ostavljanje hrvatskoj strani oduzetog oružja Teritorijalne obrane.¹²⁸ Proces premještanja završen je do 30. prosinca 1991.¹²⁹ Nakon potpisivanja sporazuma o bezuvjetnom prekidu vatre u Sarajevu 2. siječnja 1992. između predstavnika Republike Hrvatske i Jugoslavenske narodne armije, osjetno su smanjena borbena djelovanja.

¹²³ Smail ČEKIĆ, *Agresija na Bosnu i genocid nad Bošnjacima 1991-1993.*, Ljiljan, Sarajevo, 1994., 171.

¹²⁴ "Istina je probila sve barijere", *Narodna armija* od 9. I. 1992., 14.

¹²⁵ Vojnopomorski sektor Boka od 26. X. 1991., Kriznom štabu Dubrovnik i Europskoj misiji.

¹²⁶ *Kronologija rata*, 118.

¹²⁷ *Kronologija rata*, 100.

¹²⁸ Sporazum između ovlaštenih predstavnika Vlade Republike Hrvatske i JNA od 22. XI. 1991. u Zagrebu.

¹²⁹ "Izmještanje do kraja izvršeno", *Narodna armija*, 4. I. 1992., 4.

Na crtu razdvajanja počeli su stizati i razmješati se dijelovi mirovnih snaga Ujedinjenih naroda.¹³⁰ Na samom kraju 1991. godine, 30. prosinca, izvršen je novi preustroj JNA po kojem je dokinuta 5. vojna oblast. Ustrojena je 2. vojna oblast sa sjedištem u Sarajevu. U njezin je sastav ušao 10. korpus iz bivše 5. vojne oblasti, te 4., 5., i 17. korpus iz 1. vojne oblasti, kao i 9. korpus iz bivše Vojnopomorske oblasti. U sastav 10. korpusa ušle su tri operativne grupe, 6. u Lici, 7. na Banovini i 8. na Kordunu, koje su nastale preustrojem 1. i 3. operativne grupe. Oružane snage JNA na području istočne Hercegovine i Crne Gore orijentirane pema jugu Hrvatske ušle su u sastav 4. vojne oblasti.¹³¹

Prvi mjeseci 1992. za JNA su početak kratkotrajnog razdoblja u kojem je imala dvije zadaće. Morala se povući s teritorija Republike Hrvatske, a s druge strane je intenzivno radila na zaštiti teritorijalnih stečevina u ratu s hrvatskim oružanim snagama. To je značilo ustrojavanje oružane sile pobunjenih Srba iz teritorijalne obrane u vojsku, stvaranje graničnih postrojbi i policijskih brigada.¹³² Krajem veljače 1992. naredbom načelnika Generalštaba OS SFRJ od 27. veljače počeo se stvarati vojni ustroj na područjima koja je JNA privremeno oduzela Republici Hrvatskoj. Ustrojen je Glavni štab Teritorijalne obrane Republike Srpska Krajina, i šest zonskih štabova TO s podređenim brigadama.¹³³ Sredinom ožujka Generalštab oružanih snaga SFRJ dostavlja Republičkom štabu Teritorijalne obrane Krajine "Uputstvo za rad štabova i jedinica teritorijalne odbrane na pripremi i izvršenju demobilizacije i ponovne mobilizacije", kojim su dane osnovne smjernice za rad na demobilizaciji i mobilizaciji "u periodu nakon povlačenja jedinica JNA sa prostora Krajine".¹³⁴ Naredbom načelnika GŠ OS SFRJ od 24. ožujka 1992. izvršen je niz organizacijskih promjena u TO Republike Srpska Krajina. Na razini Glavnog štaba ustrojena je glavna pozadinska baza u Kninu, a u zonskim štabovima teritorijalne obrane ustrojeni su haubički topnički divizion, mješoviti protuoklopni divizion, lake topničke baterije protuzračne obrane i pozadinske baze.¹³⁵

Osim organizacije lokalne srpske paravojske, ustrojena je i Uprava posebnih postrojbi milicije koja je podređena Ministarstvu obrane. Uprava je imala nadležnost nad brigadama milicije koje su trebale biti ustrojene istom naredbom u Kninu, Korenici, Vojniću, Petrinji, Okučanima, Vukovaru, Belom Manastiru i Benkovcu.¹³⁶ U TO RSK upućen je 22. trav-

¹³⁰ Komanda 8. OG, Str.pov.br. 2-254, 16. III. 1992., Naredba.

¹³¹ "Obrazovane četiri vojne oblasti", *Narodna armija*, 4. I. 1992., 4.; Komanda 2. vojne oblasti, DT. br. 1-2, 5. I. 1992., Komandi 10. K, Naredba;

¹³² Komanda 8. OG, Str.pov.br. 2-302, 31. III. 1992., Komandi 10. korpusa, Redovni borbeni izvještaj.

¹³³ SSNO, GŠ OS SFRJ, III Uprava, D.T. br. 892-2, 02. III. 1992., Naredba.

¹³⁴ SSNO, GŠ OS SFRJ, III Uprava, Str. pov. br. 1116-1, 12. III. 1992., Uputstvo.

¹³⁵ SSNO, Str.pov.br. 1349-1, 24. III. 1992., Naredba.

¹³⁶ SSNO, Generalštab OS SFRJ, III uprava, Str.pov. br. 1943-2, 28. IV. 1992., Glavnom štabu TO RSK, Naredba.

nja veći broj časnika s činovima od kapetana I klase do pukovnika. Konkretnu zadaću i postavljenje određivao im je zapovjednik Glavnog štaba Teritorijalne obrane Republike Srpske Krajine. Na taj se način stvara iskusna zapovjedna struktura od djelatnih časnika, koja ima zadaću da stvori uvjete za djelotvoran rad oružane sile pobunjenih Srba.¹³⁷ Do kraja travnja JNA je uspjela učiniti ono što vođe pobunjenih Srba nisu uspjele od kolovoza 1990. Tri međusobno odijeljena područja, odnosno Srpske autonomne oblasti, kako su ih prozvali njihovi tvorci spojene su u jedinstvenu Republiku Srpsku Krajinu, kao prvu od dvije srpske države izvan Srbije.

Predaja zona odgovornosti UNPROFOR-u počela je sredinom svibnja 1992., nakon čega su na području takozvane Krajine ostale naoružane samo postrojbe milicije, dok su oružane snage demobilizirane i svedene samo na rad štabova.¹³⁸ Bio je to kraj "službenog" dijela politike JNA u Hrvatskoj i povlačenje njezinih pripadnika, državljana Savezne Republike Jugoslavije s okupiranih područja Republike Hrvatske. Naredbom Generalštaba JNA je trebala najkasnije do 19. svibnja 1992. povući s područja Bosne i Hercegovine materijalno-tehnička sredstva i ljudstvo. Naredba se odnosila i na područje Hrvatske. Iz Gline se trebala povući u Vranje 592. motorizirana brigada, iz Okučana se u Čačak vraćala 46. partizanska brigada, oklopni bataljun 51. mehanizirane brigade iz Topuskog u Novi Sad, bataljun 84. motorizirane brigade iz Okučana u Zaječar, 1. bataljun 592. motorizirane brigade iz Knina u Vranje, haubički divizion 102. mješovite protuoklopne artiljerijske brigade s Plitvica u Negotin i divizion višecjevnih bacača raketa 150. mješovite artiljerijske brigade iz Okučana u Vranje. Postrojbe koje nisu bile u stanju premjestiti svu opremu, trebale su je zapisnički predati i ostaviti postrojbi koju odredi Zapovjedništvo 2. vojne oblasti.¹³⁹

U desetljećima dugom agresivnom duhu koji je propovijedao srpsko pravo na zemlje susjeda, tako je i rat protiv Republike Hrvatske bio u prvom redu rat za zemlju i rat protiv cjelokupnoga hrvatskog naroda. Uništenje kompleksa hrvatskih sela Ravno u istočnoj Hercegovini potvrđuje da je rat usmjeren protiv Hrvata bez obzira na njihovo državljanstvo. Cilj rata može se reducirati na tri riječi-etnički očišćeno područje, i za njegovo provođenje bila su dopuštena sva sredstva.

Prva je faza prije izravne konfrontacije, trajala od sredine kolovoza 1990. do početka ožujka 1991. U tom vremenu snage JNA dale su potporu već ranije upaljenom plamenu pobune koji je sazrijevao i pripremao se za drugu fazu. General Kadijević cilj JNA iz tog vremena defini-

¹³⁷ Naredba br. 2-77 načelnika Personalne uprave SSNO od 22. IV. 1992.

¹³⁸ RSK, Glavni štab Teritorijalne obrane, Str. pov. br. 303/92, 7. V. 1992., Zn ŠTO "Z. Slavonija", Naredba.

¹³⁹ SSNO, GŠ OS SFRJ, Operativni centar, Br. 53-3, 11. V. 1992., Komandi 5., 10., 13. i 17. korpusa i 4. VO, Naredba.

ra kao zaštitu Srba u Hrvatskoj “od napada hrvatskih oružanih formacija i omogućiti mu da konsoliduje vojničko samoorganizovanje za odbranu; istovremeno pripremiti JNA za rat sa Hrvatskom kada ga Hrvatska otpočne protiv JNA”.¹⁴⁰ General Kadijević izvrće nedvojbene činjenice. Nije se radilo o napadu na Srbe, nego oružanoj pobuni njihovih militantnih dijelova protiv legitimnih organa vlasti Republike Hrvatske, kojima je JNA svojom intervencijom “omeđila” životni prostor koji su oni živo željeli proširiti u proljeće 1991. na štetu etnički izmiješanih područja.

Druga faza traje od početka ožujka do početka srpnja 1991. U njoj srpski teroristi pokušavaju širiti svoju paradržavu na područja na kojima nisu imali tako povoljan status, ali ih je bilo u “dovoljnoj mjeri” da istaknu pravo na još jednu “vjekovnu” srpsku zemlju. Postrojbe JNA od tog trenutka postaju njihov nedvojbeni zaštitnik koji brzo prima i drugu značajniju ulogu, ulogu sudionika na istom poslu. Slijedi Pakrac, Plitvice i istočna Slavonija. U tim prvim okršajima manjeg intenziteta padaju i prve žrtve. U tom vremenu federalna vojska koristi iskustava stečena u dugogodišnjem djelovanju postrojbi 52. korpusa na Kosovu. Riječ je o demonstraciji sile, stalnim pokretom oklopnih i mehaniziranih postrojbi uz brišući nalet zrakoplovstva, nasuprot slabo naoružanim hrvatskim lakopješničkim sastavima. Nosioци te taktike su oklopne i mehanizirane postrojbe s područja Hrvatske (4. oklopna, 12. i 265. mehanizirana brigada), i iz drugih područja, Banjaluke (329. oklopna brigada), Pančeva (51. mehanizirana brigada), Subotice (36. mehanizirana brigada) i Sremske Mitrovice (453. mehanizirana brigada). I u tome je general Kadijević donekle iskren kada kaže: “Radi izvršenja postavljenog zadatka ojačati jedinice JNA u Hrvatskoj i oko Hrvatske. Imati dvije vrste formacija. Veći broj oklopno-mehaniziranih sastava jačine čete do bataljona smjestiti što bliže mogućim mjestima sukoba, tako da mogu brzo intervenirati. Odgovarajući broj oklopno-mehaniziranih jedinica brigadnog sastava i jačih, postaviti na odgovarajućim punktovima u Hrvatskoj i oko Hrvatske, tako da se mogu angažovati za veće intervencije”.¹⁴¹ Kao i za prvu fazu djelovanja JNA, tako i za drugu general Kadijević izvrće činjenice. Pripreme za uporabu oklopno-mehaniziranih sastava počeo je godinu ranije, naredbom od 15. svibnja 1990. preklasifikaciji i preustroju dijela postrojbi u Hrvatskoj i oko nje u “A” tip i osnivanjem 10. korpusa u Zagrebu.¹⁴² Ne treba

¹⁴⁰ V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, 127.

¹⁴¹ V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, 127.

¹⁴² Od četiri korpusa koji su imali zapovjedništva na području Hrvatske (9., 10., 13. i 32.) samo su dva bila (13. i 32.) glavninom snaga raspoređena na području gdje je dominiralo hrvatsko pučanstvo. Iako je 10. korpus imao sjedište u Zagrebu veći dio njegovih postrojbi bio je na području s brojnom srpskom populacijom. Kninski 9. korpus imao je najpovoljniji razmještaj i s iznimkom postrojbi u Sinju, ostale su bile u mjestima s dominantnim srpskim stanovništvom. Stoga i ne čudi da je u ratu protiv Hrvatske 1991./92. najviše uspjeha imao upravo taj korpus. Kada se 9. korpusu i 10. korpusu doda zona odgovornosti 17. korpusa 1. vojne oblasti vidljivo je da se približno poklapaju ili su blizu zamišljene crte Virovitica-Karlovac-Karlobag, što je poznata zapadna srpska granica tumača velikosrpske ideologije.

zaboraviti da je ta naredba došla dan nakon što je dan nalog za oduzimanje oružja Teritorijalnoj obrani. U toj su fazi počela i prva etnička čišćenja. Njih provode pobunjeni lokalni Srbi. Postrojbe Teritorijalne obrane, kako su same sebe zvale, zadaću izvršavaju prijetnjama i fizičkim zastrašivanjem nakon kojih brzo prelaze na mnogo učinkovitiju formulu, masakr nepodobnih. Upravo se ta formula otvorenoga genocida pokazala kao najučinkovitija u postizanju osnovnoga srpskog cilja, etnički očišćenog prostora od Hrvata i drugoga nesrpskog stanovništva. Formula je odgovarala i vojsci, koja se i dalje predstavljala neutralnim čimbenikom čija je osnovna zadaća bila stvaranje, kako je to sama zvala, "tampon zona". Ona je uvijek bila ondje gdje je trebalo omogućiti uspjeh teroristima (Dvor na Uni), i prekinuti pothvat regularnih hrvatskih sastava ako je on loše krenuo za pobunjene Srbe (Pakrac, Plitvice).

Početak srpnja bio je ujedno i početak treće faze djelovanja JNA protiv Hrvatske. Ta je faza imala značajku postupnog i stalno rastućeg angažmana u kojem se miješala potpora pobunjenima i pridošlim srpskim skupinama uz postupno uključivanje u isti posao, da bi u rujnu prerasla u nositelja te politike. Četničke i druge paravojne postrojbe tada bivaju gurnute u drugi plan, jer je postalo očito da same nisu bile u stanju napraviti neki ozbiljniji pomak u sukobima s hrvatskim snagama. Posebno je bila bez maske u istočnoj Slavoniji, gdje je republičke granice Hrvatske zauzela s oklopno-mehaniziranim postrojbama. Bio je to manevar zastrašivanja Hrvatske, ali i značajan operativni zahvat kojim su mostovi na Dunavu stavljeni pod nadzor JNA. Na taj način dobiven je značajan zgoditak za daljnje vođenje rata. S tih "administrativnih granica" JNA je krenula korak po korak naprijed asistirajući lokalnim srpskim postrojbama i raznim naoružanim velikosrpskim stranačkim sastavima. Tako je zauzeta Baranja i dio hrvatskih sela u istočnoj Slavoniji, zapadno od Dunava (Dalj, Aljmaš i Erdut). U drugim dijelovima Hrvatske "mirotvorna" uloga JNA postala je sve teža i sve besmislenija pa su hrvatske vlasti pokrenule proces blokiranja dijelova postrojbi gdje je to bilo moguće. U gradovima s većinskim hrvatskim pučanstvom, zapriječavane su prometnice na što su bile osjetljive upravo oklopno-mehanizirane postrojbe. Priljev novaka iz Hrvatske i Slovenije potpuno je prestao, a osjetno se smanjio iz drugih dijelova Jugoslavije. Izlaz u mobilizaciji pričuve pretrpio je neuspjeh pa je to još bio jedan od segmenata u kojem vrijeme nije bilo u korist JNA.

Krajem rujna i početkom listopada počeo je plan udara na Hrvatsku s namjerom izvlačenja sastava iz zaleđa i s područja koja nisu ulazila u zacrtani plan velike Srbije, uz istodoban pokušaj izlaska na te zamišljene granice. Slab odziv pričuvnika u startu je plan osudio na neuspjeh pa je izvršena reducirana varijanta. Objašnjene poput onog koje je javnosti ponudio ministar obrane Srbije, general potpukovnik Tomislav Simović da je cilj "borbenih dejstava... omogućavanje evakuacije ljudstva i materijalno-tehničkih sredstava iz okruženih garnizona u Hrvatskoj, istovre-

meno i pre svega, sprečavanje genocida paravojnih formacija nad srpskim življem u srpskim krajevima u toj republici” previše je bio u neskladu s poduzimanim mjerama.¹⁴³ Tada potpuno pada maska “sprečavanja međunacionalnih sukoba” i otkriva se smisao angažmana JNA. Pokriće da ratuje za deblokiranje vojarni na primjeru Dubrovnika i Vukovara gubi sav smisao jer u njima nije bilo “ni blokiranih garnizona, ni srpskog življa koje je trebalo štititi”, kako je primijetio lord Carrington.¹⁴⁴ Napad na te gradove s operativnoga gledišta potpuno je neshvatljiv. Napad na grad vrlo je zahtjevan i osjetljiv čin. Načelno je stajalište da se borba za grad pokuša izbjeći, a sam grad zaobide i blokira s malim snagama. Pogotovo je to nužno ako su napadaču udarna snaga oklopno-mehanizirane postrojbe, kojima je u borbama za grad osjetno ograničena mogućnost manevra. Oklopno-mehanizirani sastavi 12. korpusa i 1. proleterske gardijske mehanizirane divizije imali su nedovoljno pješništva za praćenje tenkova. Vojnička logika nalagala je da se Vukovar zaobide i ostavi blokiran s malim snagama. No, to nije učinjeno. Još je upitniji slučaj Dubrovnika. Logično je bilo snage 2. podgoričkog korpusa uputiti sa snagama 37. užičkog korpusa kroz zapadnu Hercegovinu i dalje prema Splitu. No, i to nije učinjeno. Grad je napadnut. Kao i na primjeru Vukovara vojnički odgovor se ne može naći. Očito razlog napada na te gradove treba tražiti na drugom polju. Treba ga tražiti u svijesti koja je stoljećima isticala pravo na zemlju susjeda. Godine 1991. odnos snaga bio je u srpsku korist do razine koja je besmislena za usporedbu. Nekoliko tisuća tenkova bilo je nasuprot nekoliko borbenih vozila hrvatske policije i ručno napravljenih oklopnjaka. Takav odnos snaga nudio je ispunjenje stoljetnog sna o velikoj Srbiji. Kada se u rujnu 1991. zahuktala ta golema brojka čelika, njezini pokretači nisu za sobom željeli ostavljati “neraščišćeno područje”. Cilj je bio potpuno etničko čišćenje svega nesrpskog, kako ljudi tako i uspomena na te ljude. Otuda napad na gradove i prakticiranje genocida kao najučinkovitijeg sredstva u postizanju cilja. Upravo je stoga prava priroda rata koji je JNA vodila u kampanji protiv Dubrovnika i Vukovara ogoljena do srži.¹⁴⁵

¹⁴³ “Strategija domina”, *Narodna armija*, 2. X. 1991., 10.

¹⁴⁴ Henry WYNAENDTS, *U žrvnju, Jugoslovenska bronika jul 1991-avgust 1992*, Beograd 1996., 99.

¹⁴⁵ Od početka osamdesetih godina JNA je prošla put sličan ostalim institucijama i organima vlasti u Jugoslaviji, u kojima su Srbi bili najzastupljeniji. Od nadnacionalnog jugoslavenstva završila je deset godina kasnije kao udarna šaka agresivnoga velikosrpskog šovinizma. U ratu koji je Srbija 1991.-1992. vodila protiv Hrvatske, JNA je prividno i neuspješno pokušala na sebe preuzeti sav angažman Srbije i Crne Gore. No, da je riječ o prividu govori izjava generala Jevrema Cokića o uporabi crnogorske milicije na zadaćama osiguranja u dubrovačkom zaleđu, kao i žalba zapovjednika 1. proleterske gardijske mehanizirane divizije, general majora Dragoljuba Arandelovića novinaru lista *Narodna armija* s početka listopada 1991. u kojoj kaže, da mu je “Veliki ... problem stvorila izjava zvaničnog predstavnika vlade Srbije o zamjeni vojnih obveznika posle 45 dana. Tu izjavu i uopšte taj postupak smatram necelishodnim, jer direktno utiče na borbeno gotovost jedinice u negativnom smislu. Reč je o tome da je ljudstvo jedinice posle

SUMMARY

THE ROLE OF THE YUGOSLAV PEOPLE'S ARMY (JNA) IN THE AGGRESSION AGAINST THE REPUBLIC OF CROATIA DURING 1990-1992

After the death of Josip Broz Tito in 1980, the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRJ) entered the crisis ridden 1980's. These years were marked by events in Kosovo in 1981 and 1989, long-lasting economic crises, and the rise of Greater Serbian nationalism directed against the federal state envisioned and adopted by the 1974 SFRJ Constitution, which drew a reaction from non-Serbs. With the inclusion of the Yugoslav People's Army, it became evident that the notion of "Greater Serbia" became deeply embedded within that institution, which was largely populated by Serbs, and which had, through the years, created a picture of itself as the defender of Tito's legacy. Towards the end of the 1980's, the restructuring of the JNA according to the "Jedinstvo" ("Unity") plan was completed, and resulted in the centralization of the army. This restructuring was completed to the detriment of Territorial Defense, which served as an element of Republican armies, to the advantage of the Yugoslav People's Army, its former legal equal. In this manner, top-ranks of the military openly supported the political power of Serbia and Montenegro, who as opposed to the remaining republics, pressed for the reorganization of Yugoslavia into a centralized state. In the dusk of the bi-polar world, this option had no real basis, which could be grounded on external threats.

After the victory of democratic forces in Croatia and the resulting change in government, the JNA immediately disarmed the Croatian Territorial Defense. At the same time, the redistribution of troops across the region of Zagreb was completed, and began with the construction of the 10th corps, whose task was to pacify the city with tactics acquired in Kosovo in the 1980's. The structure of troops in armed and mobilized units in Croatia and near Croatia during peacetime was strengthened, and was particularly significant in areas where Croats formed the majority. In this manner, dependency on personnel was reduced, and with regards to the strength of these mobilized units, it was anticipated that they would be the focal point in an armed conflict in Croatia.

After the rebellion of the Serbian minority in Croatia in August 1990, the JNA immediately swayed to its side. Until July 1991, it participated in the rebellion through the institution of the "buffer zone", which ostensibly divided the two "conflicting" sides, while the real plan was to prevent the legally elected Croatian government from implementing its constitutional arrangements in the enti-

prevladavanja početnih slabosti, normalnim s obzirom na radikalnu promenu načina života i stavljanje u borbenu situaciju, kada postoji opasnost da se izgubi život, steklo određeno borbeno iskustvo, a mi sad moramo da ga šaljemo kući i primamo neiskusne ljude koji će morati ovo što sam naveo preživljavati ispočetka. Da nije te odluke, jedinica bi, s obzirom na vatrenu moć i već pomenuto iskustvo mogla postići mnogo veće rezultate. "Istina je probila sve barijere", *Narodna armija*, 9. I. 1992., 14.; "Kao nekad, pod razvijenom ratnom zastavom", *Narodna armija*, 2. X. 1991., 4.

re territory of the republic. From July 1991, assistance given by the federal army to the rebels reveals the gradual use of force against the armed forces of the Croatian government. Towards the end of September, the JNA began implementing its strategic plans, whose goal was to divide the country, force the Croatian government into submission and after that, assume control of the territory which fell into their "Greater Serbian" agenda, by launching large scale attacks against Croatia. After the failure of these operations, the JNA became satisfied with the possession of regions populated with Serb majorities, which had at the beginning of 1992, before the withdrawal of the JNA, organized armed forces among rebel Croatian Serbs.